V.O.B.o.W.

nr. 76 – november 2012

België-Belgique
P.B.
8800 Roeselare 1
BC 6675
P 409155

WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

West-Vlaamse Archeokrant: Driemaandelijks tijdschrift, jaargang 20, afgiftekantoor Roeselare, Uitgever: V.O.B.o.W. vzw & WAR

Ondernemingsnummer: 414135857

Maatschappelijke zetel: Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare
Verantwoordelijke uitgever en verzending: Jozef Goderis
Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare (Rumbeke), 051/22.27.20

voorpagina: Deelnemers aan de V.O.B.o.W.-WAR excursie naar Walcheren op 23 september 2012 (Foto: gids Rammekens Fort)

West-Vlaamse Archeokrant

nr. 76 november 2012

COLOFON

Redactieadres: Jozef Goderis, Bergeikenstraat 48, 8800, Roeselare - Rumbeke, 051/22.27.20

Werkten mee aan dit nummer: Hendrik Demiddele, Jozef Eloy, Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Jos Vanackere.

Vormgeving: Jozef Goderis en Hendrik Hameeuw.
Foto's en illustraties: Jasper Deconynck van Ghent Archaeological Team Gate, Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Jurgen Huyghe (stad Roeselare), Maria Pype, gids Rammekens Fort.

V.O.B.o.W.-lidmaatschap 2013: wordt betaald op rekening BE 22 4669 1679 9147 (BIC KREDBEBB) van V.O.B.o.W.-vzw. Vaste leden betalen € 26 . Gewone leden € 21. De vier Archeokranten per jaar zijn ook voor niet-leden beschikbaar voor €12. Zij verschijnen in februari, mei, augustus en november.

Inleveringsdatum bijdrage eerstvolgende nummer: vóór 15 januari 2013.

Verzendingsdienst West-Vlaamse Archeokrant:
Jozef Goderis, Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare. 051/22.27.20 jozef.goderis@skynet.be

Copyright 2012, West-Vlaamse Archeokrant

Overname is toegelaten mits verwijzing naar onze uitgaven. Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn bijdrage. Voor gehele of deels overname is voorafgaande toestemming van de auteur vereist.

Copyright 2012: Jozef Goderis en Jos Vanackere.

V.O.B.o.W. vzw. is aangesloten bij Forum voor Erfgoedverenigingen vzw.

INHOUD

Voorwoord 174
J. Goderis

Verslag van de lezing in De Gavers' door Jasper Deconycnk over de 'Vicus in Harelbeke' (Woensdag 12 september 2012) 175
J. Vanackere

Maak kennis met Lucy: Ze is nog Familie en met handige Homo Habilis 178
H. Demiddele

De Braakman, Rammekens Fort en Middelburg (N) 182
J.Goderis

Feest in het Park van Zonnebeke op 1-2 september 2012 193
J.Goderis

Nieuwe vondstmelding uit de kleigroeve van Oekene: Holenleeuw & Levallois afslag 196
H. Hameeuw

Archeo Knipsels 198

Archeo-tentoon 204

Overzicht tijdschriften 210

Boekbesprekingen 214

Korte berichten 218

Buren bij kunstenaars 220

V.O.B.o.W.-excursie naar Jubelparkmuseum Brussel – Merovingers en Cyprus 222

Lidgelden 223

Activiteitenkalender 224

VOORWOORD

Herfst, begin van de winter, jaarwisseling … Het wordt tijd dat we het laatste WAK nummer van 2012 even gaan voorstellen.

We bieden ondermeer een ruim verslag van onze voorbije excursie naar Walcheren aan, dat binnenkort ook op onze www.vobow.be in kleur zal te bekijken zijn. Hendrik Demiddele blijft trouw met het toesturen van bijdragen over Lucy en aansluitende boekbespreking. Jos Vanackere bezorgde een relaas van de lezing over de vicus van Harelbeke. Je kan die lezing eveneens gratis bijwonen op de Algemene Vergadering van V.O.B.o.W. om 10uur op zaterdag 23 maart in de conferentiezaal van het stadhuis van Roeselare.

Knipsels, tentoonstellingen, overzicht tijdschriften, korte berichten worden afgewisseld met een re-enacting feest, buren bij kunstenaars en een nieuwe archeologische vondst in de kleigroeve van Oekene (relaas van Hendrik Hameeuw).

Op zondag 10 februari willen we graag een groepje deelnemers verwelkomen in het Jubelparkmuseum van Brussel. Twee archeologen, afkomstig van West-Vlaanderen, zullen er voor de nodige toelichting zorgen. Iets wat je als individuele bezoeker zeker zult missen.
Betaling op onze PR, graag vóór eind januari 2013.

Dit jaar wordt dit WAK november nummer niet gekoppeld aan het jaarboek WA. Verder nieuws hieromtrent volgt later, Suzy Decock werkt deze publicatie binnenkort af.

Wij hopen stellig dat jullie de lidmaatschapsbijdrage of het abonnementsgeld op WAK 2013 zult hernieuwen, zeer graag vóór 1 februari 2013. Hiervoor onze oprechte dank. Je zorgt er ondertussen voor dat het abonnement kan doorlopen en wij een lidkaart kunnen bezorgen.

Jozef Goderis
voorzitter

Alvast een gelukkig nieuw XIII in het vooruitzicht!

VERSLAG VAN DE LEZING IN DE GAVERS' DOOR JASPER DECONYCNK OVER DE 'VICUS IN HARELBEKE' (WOENSDAG 12 SEPTEMBER 2012)

Jos Vanackere

Te 19u45 start de lezing over de Vicus van Harelbeke in De Gavers' (Eikenstraat 131) met een korte inleiding door Emmanuel Demey, centrumverantwoordelijke: iedereen is hier welkom op de 4 lezingen die elk jaar georganiseerd worden. De 21 aanwezigen kijken met ongeduld uit naar deze archeologische lezing door de heer Jasper Deconynck, een jonge archeoloog en medewerker van ***Ghent Archaeological Team****.* ***GATE*** *is een archeologisch spin-off bedrijf van de Vakgroep Archeologie van de Universiteit Gent.*

De spreker schetst kort de ontstaansgeschiedenis van deze opgravingscampagne die van start ging in oktober 2010 naar aanleiding van de uitbreiding van het OCMW-rusthuis 'Ceder aan de Gavers', ter hoogte van de Dennenlaan en de Kollegelaan te Harelbeke met als opdrachtgever het OCMW van Harelbeke.

Een vooronderzoek uitgevoerd in januari 2010 bevestigde het vermoeden dat de uitbreiding zich in de kern van de Romeinse vicus van Harelbeke bevond. In totaal werd een kleine hectare geselecteerd voor verder onderzoek. Enkele kleinschalige opgravingen die in het verleden plaats vonden in de omgeving en deels ook op de terreinen van het rusthuis, brachten reeds een voorproefje van de enorme rijkdom van dit bodemarchief.

Omdat er tot nu toe weinig bekend was over de structurele indeling en ontwikkeling van deze vicus werd een systematischer onderzoek gepland in fasen: van 8 oktober 2010 tot 9 september 2011. In december 2010 werd het onderzoek van een eerste vlak afgerond: paalkuilen, greppels en grachten, een mogelijk tracé van een zandweg en een zestal waterputten werden volgens de regels van de kunst blootgelegd.

De spreker laat geen enkele gelegenheid voorbij gaan om het gebruikelijke jargon te mijden en waar nodig, de moeilijke archeologische termen zeer begrijpelijk te verwoorden. Een ware verdienste en een lust voor de aandachtige toehoorders, allen amateurs van geschiedenis.

Jasper Deconycnk (foto: © GATE)

Dankzij de goed opgebouwde Powerpointpresentatie met vele foto's, tekeningen en plattegronden wordt heel duidelijk (jammer dat er geen groter scherm aangewend werd voor de projectie) dat de grote densiteit aan sporen en de opmerkelijke hoeveelheid aan vondsten de verdere verwerking erg zal belasten. Het aantal vragen die hierbij rijzen, o.a. hoeveel bewoners telde de 'vicus' en over welk soort vicus gaat het hier, is bijna recht evenredig met de aangeboden informatie. Een voorlopig publiekgericht verslag van de opgravingen werd onlangs gepubliceerd Deconynck J., Verbruggen A., Van Hecke C. & Laloo P. 2012: De Gallo-Romeinse vicus van Harelbeke; nieuwe inzichten, *Tijdingen*

van de Roede van Harelbeke 15, themanummer juni 2012, 51 pag.

Na de winterstop werd in april 2011 vlak 2 aangevat: de palenconfiguraties kunnen wijzen op plattegronden van enkele gebouwen, meestal georiënteerd naar de mogelijke zandweg. Ook de grachten lopen duidelijk parallel met deze weg. Er bleek ook een gracht met palissade en omgang aanwezig te zijn.

Overzichtsfoto uit kraanbak van gebouw 1 (foto: © GATE)

Na het onderzoek van vlak 3 en 4 werd in september 2011 de opgraving afgerond met het onderzoek van een tiental waterputten. Deze bevatten heel wat interessante vondsten en ook de organische vulling van de waterputten liet vermoeden dat via pollenonderzoek en macrorestenonderzoek nog veel extra informatie kan worden verkregen omtrent het economisch en / of administratief belang van de vicus en ook over de evolutie van het landschap op en rond de vicus.

Dit archeobotanisch onderzoek werd uitgevoerd door C. Moolhuizen en J.A.A. Bos, van ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, 10 augustus 2012. Vijf waterputten zijn bemonsterd om de aanwezige macroresten te kunnen analyseren. In de directe omgeving van de vicus lijkt het natuurlijke landschap van struwelen en oevers langzaam plaats te hebben gemaakt voor hakvruchtakkers en verkavelde moestuinen, waar een mengeling van inheemse en typisch Romeinse gewassen verbouwd werden. Biet en veldsla, pluimgierst, spelt, tarwe, rogge en haver, hazelnoot, koriander en fruitsoorten als kers, vlier, braam en bosaardbei, de gele wouw (verfplant) zijn hier verbouwd of in het wild geoogst.

Waterput met eiken bekisting (foto: © GATE)

Opmerkelijk was de vondst van een kleine peulvruchterwt (pisum sativum), buitengewoon goed geconserveerd, met een deel van de erwten nog in de eveneens verkoolde peulen.

Vondsten

Het is onbegonnen werk om een overzicht van alle vondsten te geven. De 19 onderzochte waterputten zijn van 2 types: waterput met vlechtwerk rond elzen paaltjes en waterput met eiken bekisting.

19 lithische artefarcten (-9000, finaal paleolithicum) werden aangetroffen. 97% van de vondsten zijn Romeins te noemen. Volgens Jasper Deconycnk kan men 4 fasen onderscheiden in de ontwikkeling van de vicus tussen -69 en 250 na C. Het gaat hier over bekende vondsten als *terra sigillata* met stempel, koperen munten als offergaven, 2 munten met de beeltenis van Antoninus Pius (154 na C.), ijzeren bijl, zwarte armband, lederen fragmenten, ijzeren zegelring, glasfragmenten, mantelspelden, fragmenten van kruikamforen en drinkbekers, koperen ketel (opgesteld in het museum van Kortrijk), cultuspotjes, mogelijk afkomstig uit een favissa (offerafvalkuil), een fragment van een aarden godenbeeldje, kortom in totaal meer dan 2000 sporen en 30.000 fragmenten.

Naast de vele Romeinse sporen werden ook enkele laat- tot post middeleeuwse grachten, kuilen en één stenen waterput aangetroffen.

De lezing wordt afgerond met het beantwoorden van enkele vragen en met het bedanken (onder applaus) van de enthousiaste spreker.

Aardewerk potten uit waterput met vlechtwerk 2006 (foto: © GATE)

MAAK KENNIS MET LUCY: ZE IS NOG FAMILIE, EN MET HANDIGE HOMO HABILIS

Hendrik Demiddele

Dit oude familielid heeft letterlijk haar sporen achtergelaten. Wij presenteren: *Australopithecus afarensis*, oftewel: Lucy.

Tientallen jaren geleden ontdekten wetenschappers in Afrika iets heel bijzonders. Ze vonden er de resten van een mensachtige. De resten waren zeker drie miljoen jaar oud. En – nu komt het – de resten wezen erop dat de mensachtige rechtop liep. Een unieke vondst, want eerdere mensachtigen op twee benen waren aanzienlijk jonger. Bovendien waren de fossiele resten zeer compleet.

De onderzoekers vierden hun vondst die avond, terwijl het liedje '*Lucy in the Sky with Diamonds*' uit de speakers galmde. Dat was het moment waarop de resten een echte naam kregen: Lucy.

Nieuw

Later zou blijken dat Lucy een heel nieuwe soort was. En waarschijnlijk eentje die ook op onze stamboom thuishoorde. Toch leek Lucy nog in weinig opzichten op de moderne mens. De soort had veel weg van een aap. Bijvoorbeeld de lange slungelige armen, de onderkaak die naar voren stak en de relatief kleine hersenen. Maar in bepaalde opzichten had Lucy ook veel weg van ons. Zo was de mensachtige zeer goed in staat om op twee benen te lopen. Toch deed *A. afarensis* dat niet altijd: de bouw wijst erop dat de mensachtige zich zowel op twee benen als al klimmend in bomen kon voortbewegen.

Links ziet u wat er van Lucy is teruggevonden. Foto: 120 (via Wikimedia Commons). In het midden een reconstructie van hoe Lucy waarschijnlijk liep. Afbeelding: Chip Clark, Smithsonian Institution / SI.edu. En rechts nog een reconstructie. Foto: Esv (via Wikimedia Commons).

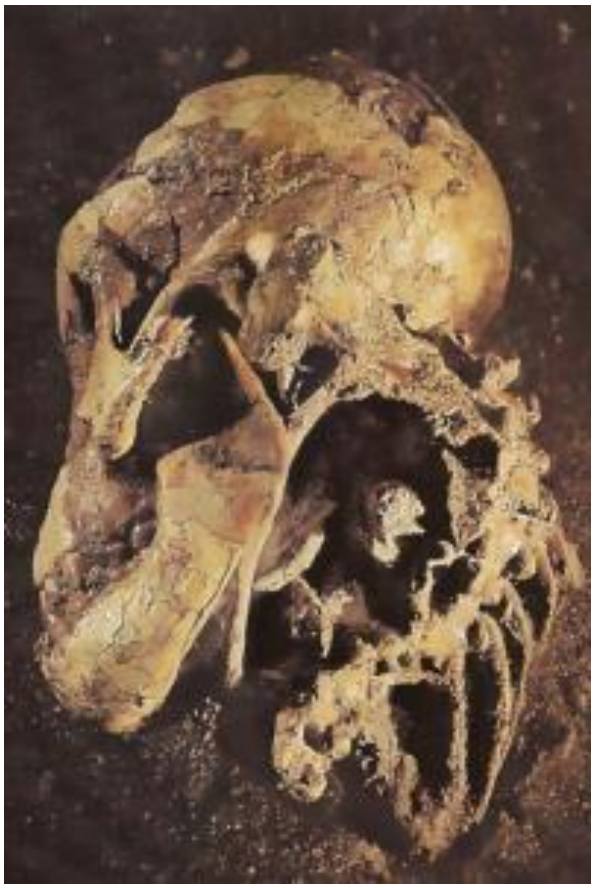

De fossiele resten van het driejarige kind (Afbeelding: SI.edu)

Meer

Lucy was niet de enige *A. afarensis* die na miljoenen jaren het daglicht zag. Onderzoekers vonden de restanten van meer dan 300 individuen terug. Waaronder ook de resten van een driejarig kind. Het kind leefde ongeveer 100.000 jaar voor Lucy, het is een meisje en heeft de naam Selam gekregen. Dankzij de vondst van het kind weten onderzoekers ook aardig wat over de ontwikkeling van *A. afarensis*. Zo weten we dat kinderen van *A. afarensis* zich ongeveer net zo snel ontwikkelden als jonge chimpansees.

Sporen

Maar onze kennis over *A. afarensis* is niet alleen gebaseerd op de vondst van gefossiliseerde lichamelijke resten. Want *A. afarensis* liet nog iets anders achter: voetstappen. Ongeveer 3,6 miljoen jaar geleden liepen de mensachtigen door vulkanisch as. Hun voetstappen werden niet lang daarna bedekt door een tweede laag as. Hierdoor is het 27 meter lange spoor van zo'n zeventig voetstappen uitstekend bewaard gebleven. Op basis van de voetstappen kunnen onderzoekers weer conclusies trekken over het gewicht en de tred van de mensachtigen. Hieruit is bijvoorbeeld gebleken dat de tred van deze mensachtigen niet heel veel verschilt van die van ons. Onderzoekers zijn er tamelijk zeker van dat de voetstappen van *A. afarensis* zijn, want deze mensachtige leefde in die tijd in dit gebied.

De voetsporen die A. afarensis achterliet. Afbeelding: Karen Carr Studio (via SI.edu).

Op het menu

Op basis van de teruggevonden tanden hebben onderzoekers ook kunnen achterhalen wat *A. afarensis* graag at. De mensachtige at waarschijnlijk voornamelijk zacht fruit, maar ook noten, zaden en insecten stonden op het menu.

Grote verschillen

A. afarensis is ook heel interessant wanneer we gaan kijken naar de mannen en vrouwen en het verschil daartussen. Want die verschillen zijn groot. Fossiele resten wijzen erop dat een mannetje gemakkelijk 150 centimeter hoog kon worden. Vrouwtjes reikten over het algemeen net ietsje hoger dan één meter. Een verschil van bijna een halve meter! Dat zien we ook in het gewicht terug. Een mannetje woog al snel 42 kilo, terwijl een vrouwtje er slechts 29 woog.

A. afarensis vormt een belangrijke tak in onze steeds verder uitdijende stamboom.

We weten uitzonderlijk veel van deze mensachtige. Toch zijn er ook nog wel wat vraagtekens. Zo blijft bijvoorbeeld onduidelijk of *A. afarensis* nu vooral op twee benen liep of toch nog veel tijd in de bomen doorbracht. Vast lijkt te staan dat de mensachtige familie is: Lucy heeft na miljoenen jaren in de vergetelheid haar plekje op de stamboom ergens tussen *Ardipithecus ramidus* en *Homo habilis* opgeëist.

Bronmateriaal:

"Australopithecus afarensis" - SI.edu

http://humanorigins.si.edu/evidence/human-fossils/species/australopithecus-afarensis

Homo Habilis

Zijn naam betekent 'handige mens', maar was de *Homo habilis* dat eigenlijk wel? Het verhaal van een controversiële soort.

'Handige mens' betekent *Homo habilis* letterlijk. Een naam die de mensachtige te danken heeft aan de gereedschappen die dicht bij zijn fossiele resten werden aangetroffen. Heel geavanceerd waren die gereedschappen nog niet. Ze waren gemaakt van steen en deden dienst als een soort hamers.

Eerste homo

De *H. habilis* leefde tussen de 2,4 en 1,6 miljoen jaar geleden en bevindt zich op de tijdlijn tusen de *Australopithecus afarensis* en de *Australopithecus sediba*. De *H. habilis* is de eerste mensachtige uit het *Homo*-geslacht. Dat de *H. habilis* in dat geslacht een plekje kreeg toegewezen, heeft hij aan verschillende eigenschappen te danken. Samenvattend kan worden gesteld dat de mensachtige in veel sterkere mate dan de *A. afarensis* op de moderne mens leek. Toch is lang niet iedereen het ermee eens dat deze mensachtige in het *Homo*-geslacht is ingedeeld.

Schedel van de Homo habilis. Foto: Guérin Nicolas (via Wikimedia Commons).

Uiterlijk

De *H. habilis* was vrij kort: ongeveer één tot 1,35 meter lang. De mensachtige woog zo'n 32 kilo. De schedel was met een inhoud van 600 tot 700 kubieke centimeter vrij klein. Ter vergelijking: wij hebben een herseninhoud van zo'n 1000 tot 2000 kubieke centimeter. De herseninhoud van de *H. habilis* was wel iets groter dan die van bijvoorbeeld de *A. afarensis* (Lucy): deze mensachtige had een herseninhoud van 387 tot 550 kubieke centimeter. Wat ook opvalt aan het uiterlijk van *H. habilis* is zijn gezicht. Dit is vrij 'menselijk': de kaak stak niet zover naar voren en de kaakspieren waren kleiner.

Gereedschappen

Zoals gezegd werden bij *H. habilis* gereedschappen aangetroffen. De oudste zijn bijna 2,5 miljoen jaar oud en werden vooral gebruikt als bijl of hamer. Maar wat deed de mensachtige precies met deze gereedschappen? Dat is lastig vast te stellen, sterker nog: het is niet eens helemaal duidelijk of *H. habilis* de

gereedschappen wel gebruikte. *H. habilis* was namelijk niet helemaal alleen… Nog niet zolang geleden vonden wetenschappers namelijk resten van *H. erectus*. De resten bleken uit dezelfde tijd te stammen als de resten van *H. habilis*. De twee leefden dus naast elkaar! En dat maakt het hele plaatje een stuk ingewikkelder.

Zo werd het lastiger om vast te stellen of *H. habilis* ook daadwerkelijk de maker en gebruiker van de gereedschappen was. Maar dat niet alleen: ook de stamboom van ons mensen werd ingewikkelder. Lang werd namelijk gedacht dat *H. habilis* de voorouder van *H. erectus* was, maar nu blijken ze naast elkaar bestaan te hebben. Even werd er zelfs getwijfeld of *H. habilis* dan wel op de menselijke stamboom thuishoorde. Maar tot op de dag van vandaag wordt de mensachtige nog als een voorouder beschouwd.

De voet van OH 8. Foto: Chip Clark / Smithsonian Institution.

Opgegeten?

Alles wat we tot op heden van de *H. habilis* weten, is gebaseerd op fossiele resten die zijn teruggevonden. Bijvoorbeeld de voet die in 1960 in Tanzania werd aangetroffen. De voet behoorde toe aan een zeer ongelukkige *H. habilis*. De voet mist een stuk van de hiel. Waarschijnlijk is het afgebeten door een krokodil. De voet werd namelijk niet ver van een meer waar ooit krokodillen in woonden, teruggevonden.

H. habilis is een controversiële soort die door vele vragen omringd wordt. Zijn de gereedschappen waar hij naar vernoemd is, wel van hem? En is het wel een echte mensachtige? En als hij dat is, waar hoort hij dan op de stamboom plaats? Vooralsnog kunnen we die vragen niet beantwoorden, maar wellicht duiken er nog eens fossielen op die duidelijk maken wie *Homo habilis* echt was.

Bronmateriaal:

Boek: Het verhaal van de mens. Door: Alice Roberts. (zie boekbesprekingen in dit nummer van de WAK)

"Finds test human origins theory" - BBC.co.uk

http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/6937476.stm

DE BRAAKMAN, RAMMEKENS FORT EN MIDDELBURG

Jozef Goderis

V.O.B.o.W. excursie nr 58 - Zondag 23 september 2012. We vertrekken met het Sercu-busje aan het Sterrebos in Rumbeke-Roeselare. Twaalf vroege vogels, meestal goede bekenden uit vorige excursies, begroeten elkaar vrolijk. Na ruim een uurtje rijden, pauzeren we even in het natuurreservaat De Braakman voor een koffie-of theestop.

De Braakman

Dit recreatiegebied, nabij Terneuzen, is in feite een vroege inham die de Westerschelde vooral in de 15de -16de eeuw in het land sloeg tijdens felle overstromingen. Het land rond die inham werd vanaf de 17de eeuw ingedijkt, zodat Biervliet – dat door die overstroming op een eiland kwam te liggen – opnieuw met het vasteland werd verbonden. De inpoldering werd definitief voltooid in 1952, na de afsluiting van de Braakmankreek. Door deze inpoldering kwam er meteen ook een einde aan het bestaan van de haventjes van Philippine en Boekhoutte, die vooral lokaal van belang waren voor de mosselen – en garnalenvangst.

De Braakman

De afsluiting van deze kreek was echt een technisch hoogstandje. Een primeur van een bouwkundige aanpak in de provincie Zeeland, gerealiseerd volgens een nieuwe techniek: een caisson die opgevuld werd met stenen en aarde. Deze techniek werd later eveneens succesvol toegepast bij de Deltawerken. Die afsluiting zorgde er meteen voor dat het gebied bij de overstromingsramp van 1953 van het ergste gespaard bleef. Het gebied van de Braakman, met zijn uitgestrekte bossen, een imposant meer en een wateroppervlak van ruim 120 ha, krijgt op vandaag vaak de naam toebedeeld: "*Het groene hart van Zeeuws Vlaanderen*".

Vervolgens rijden we door de 6,6 km lange tunnel onder de Westerschelde. Waar is de tijd dat we met de overzetboot van Breskens naar Vlissingen overstaken? Herinneringen aan schoolreizen van weleer.

Het Fort Rammekens

Op 8 km van Vlissingen brengen we een geleid bezoek aan het oudste zeefort van West-Europa met uniek uitzicht op de Westerschelde.

Gids Kees Baan wacht ons op.

Het fort is gebouwd rond 1547 om de havens van Antwerpen en Middelburg te beschermen. Het was voor die tijd een zeer modern fort met bastions, gebouwd naar de laatste militaire inzichten. Deze inzichten veranderden echter door de opkomst van kanonnen in plaats van stormrammen, ladders en blijden (werpgeschut).
De landzijde van het fort was aanvankelijk voorzien van een dikke laag aarde om aan de kanonskogels te weerstaan. Aan de zeezijde lag het fort in het water en had

slechts een dikke muur. Men was toen nog niet in staat om vanuit een schip met een kanon op het fort te schieten.
De buitenmuren waren opgetrokken uit witte natuursteen afkomstig uit het huidige België. Op de binnenplaats stonden diverse gebouwen voor de commandant en een gebouw met twee verdiepingen voor de soldaten.

In 1812 werd het fort aangepast door de Napoleontische troepen. Dit was nodig doordat men kogels gevuld met kruit ging gebruiken. Daardoor kon men grotere schade veroorzaken dan met de massieve kogels van de 16de eeuw. De gebouwen op de binnenplaats werden gesloopt en er werden kazematten gebouwd in roodbruine baksteen. Boven op de kazematten werd aarde aangebracht als bescherming tegen exploderende kogels. Ook aan de buitenzijde werd het fort met baksteen opgehoogd en versterkt.

Na W.O.II was er in het fort een champignonkwekerij gevestigd. Hiertoe werd op de binnenplaats een bijgebouw met een afdak opgetrokken. De bakstenen en de witte natuursteen zijn gemetseld met kalkmortel. Het blijkt dat deze specie een zeer goede voedingsbodem is voor allerlei muurplanten, zowel rond de binnenplaats als aan de buitenzijde van het fort.

De Rheede van Rammekens, vertrekpunt voor de Oostindiëvaarders

Vanaf het fort van Rammekens kon de toegang tot de haven van Middelburg bewaakt worden. Grote schepen konden tot 1817 deze stad alleen bereiken via de Rheede van Rammekens. De schepen voeren langs Rammekens door het vaarwater Welsinge naar het havenkanaal van Middelburg dat in 1535 werd geopend.

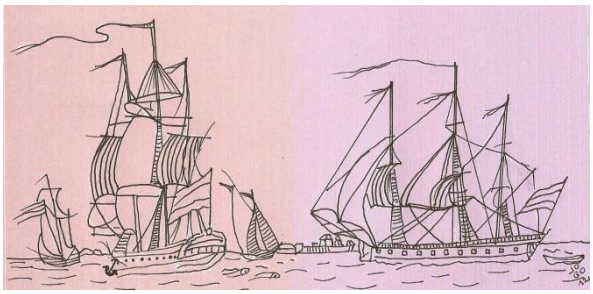

Het belang van de Rheede van Rammekens voor de VOC

Aan het eind van de 16de eeuw verloor het fort zijn militaire functie. Het vaarwater voor het fort bleef vooral voor de Verenigde Oostindische Compagnie (de VOC) belangrijk.

Oostindiëvaarders afkomstig van Middelburg hadden wind uit het oosten nodig om uit te kunnen varen. Het kon soms weken duren voor dat de wind uit de goede richting kwam. De schepen gingen daarom voor anker liggen op de Rheede van Rammekens. Het water was er diep genoeg en de schepen hadden er weinig last van de wind en de golfslag. Vanaf een sleper bij het fort konden de schepen zich voorzien van proviand en extra personeel. De kapitein, de loodsen en vooral de passagiers gingen vlak voor het vertrek aan boord. Zij verbleven dus in afwachting een tijd lang in het fort.

Ook terugkerende schepen gingen bij Rammekens voor anker. Zij waren vaak te zwaar geladen om naar Middelburg te kunnen varen. De Welsinge en het kanaal naar Middelburg waren erg ondiep. Op de Rheede van Rammekens werd de lading van het retourschip overgeladen in kleinere schepen, die vlotter de haven van Middelburg konden bereiken.

Een dijk rondom het fort

Het fort lag vroeger aan één zijde in de zee. Het was daardoor gedeeltelijk onderdeel van de zeewering. In 1714 ontstond een gat in de dijk bij het fort. Het achterliggende land zou kunnen overstromen. Aan het eind van de 18de eeuw werd besloten een dijk om het fort aan te leggen. Deze dijk is regelmatig veranderd en versterkt. De laatste werkzaamheden vonden plaats in het kader van de Deltawerken. De dijk stak aanvankelijk ongeveer 3m boven het maaiveld uit. Nu zit de kruin op ca. 9,5m boven het NAP. (**N**ormaal **A**msterdams **P**eil).

Biber (bever)

In de laatste jaren van W.O.II zijn de Duitse troepen overgestapt op kleine

kamikazeachtige eenmansonderzeebootjes. Deze waren voorzien van twee torpedo's. Na het afschieten ervan was de bestuurder van het bootje verplicht het eigen schip te verlaten.

Een Biber – duikboot op de binnenplaats van Rammekens fort

Gids Kees Baan geeft toelichting bij de Biber-duikboot.

In totaal zijn er 324 van deze onderzeebootjes gebouwd in de Noord-Duitse stad Lübeck.

De Engelsen experimenteerden al eerder met dergelijke vaartuigen maar zagen af van grootschalige productie. In november 1943 werd een dergelijke Engelse onderzeeër, een Welman W46, in Noorwegen door de Duitsers veroverd. Op de werf bij Lübeck werd het scheepje aangepast voor Duits gebruik.
Vanaf augustus 1944 werden meerdere groepen van dergelijke scheepjes gestationeerd langs de Belgische en Nederlandse kust, zoals Rotterdam en Hellevoetsluis. Ze kregen de opdracht de Nederlandse zeehavens bij een aanval van de Geallieerden te verdedigen. Na de slag om de Schelde (2 oktober – 8 november 1944) zijn de meeste Bibers ingezet langs de Scandinavische kust.

Zo'n Biber is vlak voor de kust van Walcheren vastgelopen en in de modder weggezakt. Deze Biber is in de jaren tachtig van de vorige eeuw geborgen en door leerlingen van de Praktijkschool van de Schelde gerestaureerd. Zover bekend zijn er over de hele wereld nog drie van deze Bibers bewaard gebleven.

Technische gegevens:
lengte: 9 m; breedte: 1,6 m; hoogte: 2,1 m
motor 2,5 Liter Opel Blitz Lkw Benzinemotor
snelheid 12,5km per uur
actieradius 240 km.

Een Biber-duikboot op de binnenplaats van Rammekens fort

Wandeling rond het fort. Deze activiteit is enkel toegestaan onder leiding van een gids. Om veiligheidsredenen worden we voorzien van een helm.

We speuren naar jaartallen, her en der verspreid op de muren: in reliëf 1717, 1863 of ingekrast anno 1695

Kazematten

Gids Kees Baan brengt ons vervolgens naar de ondergrondse kazematten, opgetrokken in de Napoleontische tijd. Hierin is o.m. een tentoonstelling ondergebracht van een aantal archeologische vondsten opgedoken bij restauratiewerken aan het fort.

De kazematten

Een zeldzaam stuk in deze collectie, zie hieronder, betreft een geperforeerde kom in aardewerk waarrond verbanden van de zieken werden gedroogd (opgewarmde kooltjes langs de binnenkant). Een uniek stuk dat we nog nergens eerder hadden gezien.

geperforeerde 'droogstolp'

De helmen worden weer op hun plaats gedeponeerd en we beëindigen het bezoek aan Rammekens fort, trap op, om een duidelijker zicht te krijgen op de lopende restauratiewerken en de Westerschelde in de omgeving.

Restauratiewerken aan het Rammekens Fort

Zicht op de Westerschelde van boven op het Rammekens Fort

Over de middag rijden we richting Middelburg – markt, naar het restaurant Zenc. Jef Eloy had ons tijdens de prospectiereis op 15 juli hier binnengeloodst.

Enkele medereizigers op onze excursie: ”Een echte aanrader: vriendelijke bediening, ruime gereserveerde plaats voor onze groep, keuze menu: vegetarische schotel of varkenshaasje of Zeeuwse mosselen. Waar proef je beter Zeeuwse mosselen dan in Zeeland zelf?”.

Restaurant Zenc

Middelburg

Mevrouw Magda Vansuykom, stadsgids van de Toeristische Dienst van Middelburg wacht ons op aan het restaurant Zenc. Vervolgens geeft ze toelichting bij de rijke collectie wanttapijten.

Wandtapijt in het stadhuis van Middelburg

In het stadhuis toont onze gids vier wandtapijten en verder in het Zeeuws museum nog een hele reeks topstukken: deze tapijten vertellen eigenlijk de geschiedenis van Middelburg. De grote kleurrijke tapijten, afkomstig van de abdij, tonen in detail de oorlogshandelingen op open water, schermutselingen in de havens en silhouetten van de steden Bergen op Zoom, Zierikzee, Veere, Vlissingen, Antwerpen en Middelburg.

Slag bij Rammekens fort

De reeks wandtapijten hebben in de 17de eeuw niet alleen een esthetische functie. Ook worden ze gebruikt om de warmte vast te houden en de tocht te bestrijden in de grote, uitsluitend door haardvuur verwarmde abdijzalen. Daarnaast dienen ze een belangrijk ideologisch doel.

In de handel op zee en het landelijk bestuur concurreren de Staten van Zeeland voortdurend met het eveneens machtige gewest Holland. Die strijd wordt hier met visuele middelen voortgezet. Bij het bezoek van hoge gasten aan de abdij worden die tapijten ontrold en opgehangen om het belangrijke Zeeuwse aandeel in de strijd tegen de Spanjaarden nog eens te onderstrepen: niet de Hollanders, maar de Zeeuwen hebben de Spanjaarden verslagen. Zo claimen de staten via deze wandtapijten een bijzondere politieke status.

In het museum zijn naast de vele tapijten ook een reeks toonkasten voorzien met o.m. Karolingische vondsten. Maar belangrijk voor ons, geïnteresseerden aan archeologie, zijn enkele votiefstenen, toegewijd aan de godin *Nehalennia*.

Votiefsteen aan *Nehalennia*

Na langdurige stormen wordt op 5 januari 1647 op het strand van Domburg een Romeins heiligdom blootgelegd. Verschillende stenen restanten en votiefstenen worden geborgen. *Nehalennia* is een voorspoedgodin en beschermelinge van Romeinse kooplieden die de Noordzee bevaren.

Op twee plaatsen in Zeeland vereren Romeinse handelslieden de godin *Nehalennia*. Ze plaatsen altaarstenen bij tempels gewijd aan de godin, nabij het huidige Domburg en Colijnsplaat. Met de stenen danken de zeelieden haar voor een behouden vaart.

Nehalennia draagt doorgaans een mand met vruchten en is vergezeld van een hond. Deze altaarsteen is gevonden bij de nederzetting *Ganuenta* bij Colijnsplaat. Op de steen staat in het Latijn geschreven:

"Aan de godin *Nehalennia* heeft *Quartius Reditus* zijn gelofte ingelost, gaarne en met reden".

Door de veranderende getijdenstromingen verdwijnt na de derde eeuw, de Romeinse nederzetting en de tempel in de diepte.

In 1970 wordt een altaarsteen in een visnet gevonden. Daarna volgt een grootscheeps archeologisch onderzoek waarbij honderden brokstukken en altaarstenen opduiken.

Deze "miraculeuze visvangst" zoals de ontdekking soms wordt genoemd, leverde 130 altaren op daterend uit eind 2de – eerste helft van de 3de eeuw. Onder de zeelieden die een wij-altaar lieten oprichten zijn er vier zouthandelaars (*negotiatores salarii*) en drie handelaars in vissaus (*negotiatores allecari*).

Ze waren afkomstig uit de Rijnstreek, meer bepaald uit Trier en Keulen. Deze vondsten wijzen eveneens op een belangrijke handelsrelatie tussen onze gewesten en de Rijnstreek. Bij ons in West-Vlaanderen zijn ook Romeinse zoutoventjes gevonden in Leffinge en De Panne. Een massa importproducten uit de Eifel-, Rijn- en

Moezelstreek kwamen in ons kustgebied aan het licht.

Ons bezoek aan Middelburg wordt afgerond met een korte wandeling in de binnenstad en een rondleiding in de voormalige abdijgebouwen.

het poortgebouw van de abdij

Het poortgebouw van de abdij is vermoedelijk gerealiseerd aan het begin van de 16de eeuw, na de grote stadsbrand van 1492. Het diende als statiepoort voor de abt en andere geestelijke gezagsdragers verbonden aan de abdij.

De namen "*Ankerpoort*" en later "*Gistpoort*" herinneren aan de voormalige brouwerij "*Den Anker*". De naam *"Blauwpoort*" refereert naar de blauwe arduinsteen waaruit de gevel is opgetrokken. Tussen 1909 en 1911 is het pand grondig gerestaureerd door de Middelburgse architect Jan Adriaan Frederiks, bijgenaamd "Jan Antiek".

De beeldengroep boven de poort dateert van 1955 en is vervaardigd door prof. Oswald Wenckebach. De beeldengroep in de nissen boven de poort is op te vatten als een eerbetoon aan koning Willem II (1228-1256), graaf van Holland en Zeeland. Willem II verbleef regelmatig in Middelburg. Hij werd er ook begraven. Onder zijn bestuur werd de abdij aanzienlijk uitgebreid.

Detail op het poortgebouw van de abdij

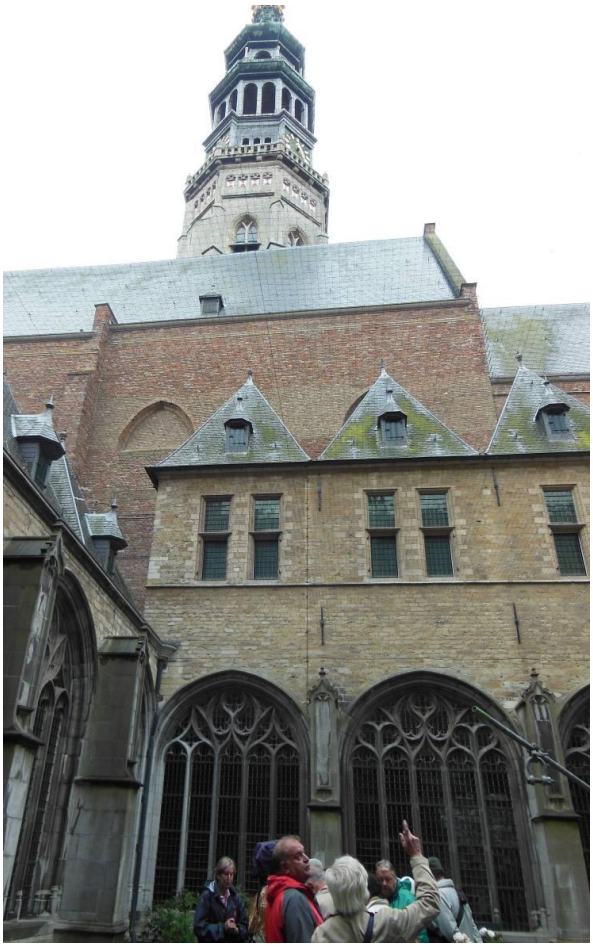

Binnenplaats van de abdij

Norbertijnen in de abdij

Kloosterlingen uit de abdij van Voormezele, Vlaanderen, stichtten in 1123 in Middelburg

een abdij die wordt opgedragen aan Onze Lieve Vrouw of Maria.
De monniken zijn Norbertijnen, want ze leven naar de regels van Norbertus van Xanten. Zij worden ook *Witheren* genoemd, naar hun witte pijen, of Premonstratenzers, naar het klooster van Norbertus te Prémontré in Frankrijk. De voornaamste opdracht van de monniken was prediken onder de Zeeuwse bevolking. De abdij had het recht op het benoemen van de pastoors. Rond 1350 wordt dit in 34 kerken uitgeoefend. In de abdij woonden ca 30 religieuzen. Ze hadden heel wat personeel ter beschikking, o.m. werkzaam in de bakkerij, de brouwerij en de keuken. In 1559 krijgt Middelburg een bisschopszetel. De bisschop is tegelijk abt. De abtwoning fungeert dan als bisschoppelijk paleis.

In de vooravond verlaten we Middelburg. Jan Sercu, chauffeur en tegelijk busuitbater brengt ons veilig terug naar Rumbeke. Een geslaagde excursie met een waaier van aandachtspunten.

Alle foto's in deze bijdrage: Maria Pype & Jozef Goderis

FEEST IN HET PARK VAN ZONNEBEKE OP 1-2 SEPTEMBER 2012

Jozef Goderis

Op het eerste weekend van september is het Kasteeldomein van Zonnebeke traditioneel het trefpunt voor een Living History evenement. Maar dit jaar was er nog iets extra's te beleven: een nieuw bezoekerscentrum en gerestaureerd landhuis met 20 ha bijkomend domein werd aan het grote publiek voorgesteld. Op zondag 2 september trokken we er naar toe.

Voor de organisatie sloegen het Memorial Museum Passchendaele 1917 en de culturele dienst van Zonnebeke de handen in elkaar. Re-enactors uit binnen – en buitenland brachten Kelten, Geuzen, middeleeuwers en acteurs uit W.O. I en de bevrijding in 1944 weer tot leven. Oorverdovende kanonschoten knalden op het kasteeldomein met tussenin de vrolijke klanken van het draaiorgeltje "Pierlala" van Pieter Van Puyvelde uit Hamme. (Mecha Musica vzw, www.mechamusica.be.

Orgel

In de eerste helft van de 20ste eeuw was Vlaanderen het internationale centrum voor de bouw van mechanische orgels. Haast een eeuw later zijn er in België van al die instrumenten maar weinig overgebleven. Wat er nog rest is bedreigd door verval of export, vaak naar het zeer verre buitenland. MechaMusica of kortweg MEMU is de eerste en enige organisatie die alle betrokkenen rond automatisch-spelende muziekinstrumenten samenbrengt.

Het landhuis Iweins in de kijker

Dit jaar stond het feest in teken van de geschiedenis van Zonnebeke. Het recent aangekochte landhuis van de familie Iweins op het parkdomein van Zonnebeke zette voor het eerst de deuren open voor het publiek. De Zonnebeekse heemvrienden organiseerden er een tijdelijke tentoonstelling rond deze familie. Rond 1840 kocht een telg van deze Ieperse familie Iweins het vroegere abdijdomein van Zonnebeke. Kleinzoon Emanuel (in de volksmond "*Manuten*") zette er opnieuw een kasteel na W.O.I. In 1933 bouwde hij ook een landhuis voor zijn dochter Elisabeth en haar echtgenoot Noël De Vinck. Haast 80 jaar later kon je voor het eerst deze villa bezoeken en werd een tentoonstelling opgezet over het wel en wee van de familie en het erfgoed dat ze in Zonnebeke hebben nagelaten.

Het werd een druk bezochte tentoonstelling vooral door de vroegere lokale generaties die Emmanuel Iweins, de kasteelheer van Zonnebeke of zijn zus Ida Iweins van Rumbeke persoonlijk hebben gekend. Moeder Ida stichtte in Rumbeke het weeshuis dat later werd uitgebouwd tot "Onze Kinderen" door de familie Camerlynck.

Het leven op het kasteel van Zonnebeke was een ware ontdekking, nu aan de hand van

oude foto's, schilderijen, een power-point en nooit eerder tentoongestelde voorwerpen.

Re-enacting

Twee dagen lang stond het park in teken van de Kelten, de Geuzen, de ridders van de orde van de Tempeliers (11de-12de eeuw), W.O.I, de bevrijding in 1944 … en dit met een uniek "*Living History evenement".* Oude ambachten, zoals een pottenbakker en een smid, been- en houtbewerkers kon je eveneens aan het werk zien.

Proficiat aan de inrichters met dit druk bijgewoond evenement!

Foto's: J. Goderis

NIEUWE VONDSTMELDINGEN UIT DE KLEIGROEVE VAN OEKENE: HOLENLEEUW & LEVALLOIS AFSLAG

Hendrik Hameeuw

Van eind 2009 tot eind 2011 vonden meerdere paleo-ecologische en archeologische prospecties plaats in de kleigroeve te Oekene ten zuiden van Roeselare (Goderis en Hameeuw 2011). Toen werden in voornamelijk laat-pleistocene sedimenten goed bewaarde paleo-ecologische contexten aangetroffen, waaronder een groot aantal restanten van macrofauna (Naert 2011; De Wilde 2011; Demiddele 2012). In het bijzonder en in dezelfde afzettingen troffen toen ook de V.O.B.o.W-WAR archeologen twee lithische en een vermoedelijk benen artefact aan. Deze wezen meteen op menselijke aanwezigheid gedurende het midden-paleolithicum op het interfluvium van de Mandel en de Leie. Nu, recentelijk tijdens een geologische inspectie door Geert Andries van de sedimenten in de groeve, werd terug een spectaculaire macrofauna-vondst en een dozijn lithische artefacten aangetroffen, waaronder een Levallois afslag (zie ook Hameeuw, Andries, Goderis & Hantson 2012).

Holenleeuw

In de eerder reeds geïdentificeerde midden-paleolithische afzettingslagen (zie studies hierboven) werd begin 2012 opnieuw (naast andere reeds eerder gekende fauna vanop deze plaats) een uitstekend bewaard spaakbeen van een pleistoceen zoogdier aangetroffen (ill. 1). Ditmaal het spaakbeen van de *Panthera spelaea*, of in het Nederlands de holenleeuw. Dit is een uitgestorven ondersoort van de leeuw. Het dier behoorde tot de grotere leeuw-achtigen die er ooit rondliepen in Eurazië (schofthoogte 1,2m; lengte 2,1m). Uit Archeo-, Paleozoölogisch en kunsthistorisch (grotkunst) onderzoek kan geconcludeerd worden dat de holenleeuw bovenaan de voedselketen stond.

Een exacte datering voor het bot geven, is moeilijk. Het werd te Oekene gevonden in afzettingspakketten dat door extreme koude aangetast werden; wat er zodus in dit pakket zit, zou zo in relatieve zin vóór een dergelijke zeer koude periode gedateerd kunnen worden. Het laatste geologische tijdperk met zeer koude pieken is het Pleniglaciaal (73.000 tot 12.500 BP). In deze periode waren de meest koude pieken rond 70.000 BP en rond 30.000-20.000 BP met daartussen meer (betrekkelijk) warmere perioden (interstadialen). Zeer goed bewaarde vondsten van dergelijke faunaresten van grote zoogdieren – macrofauna - zoals dit spaakbeen van de holeleeuw, zijn bekend voor dit Pleniglaciaal en zouden gezien de statiegrafische context alsdus afkomstig kunnen zijn uit het interstadiaal tussen 70.000 en 30.000 BP, waartijdens dergelijke afzettingspakketten zich wisten te vormen en waarin dus ook allerhande fauna- en floraresten uit deze periode terecht konden komen.

Belangrijke kantbemerking bij deze dateringthese is dat in een interstadiaal afzettingspakket (in de stadiale koude periodes is het te koud, lees: alles is permanent bevroren) niet alleen fauna en flora materiaal uit haar eigen geologisch tijdperk bevat, maar ook uit oudere periodes. In theorie kan dus ook dit bot (en dat geldt volgens het zelfde principe ook voor het hieronder besproken lithisch materiaal) uit nog oudere tijden stammen. Maar, bij inspectie van de bewaringstoestand van het bot (en dat gelde ook reeds voor de eerdere macrofauna vondsten te Oekene) valt een nog oudere datum weliswaar niet te ondersteunen. Het bot kent namelijk een uitstekende conditie en draagt nagenoeg geen tekenen van wind-, water of verplaatsingserosie/schade. Dergelijk goed bewaard materiaal wijst er meestal op dat het stamt uit dezelfde periode waarin het ook definitief ‘begraven’ werd.

Met deze vondst wordt ons inzicht in de soorten grote zoogdieren, dat hier tijdens het midden-paleolithicum leefden, uitgebreid. Daar in deze zelfde afzettingspakketten ook lithische artefacten van de hier toen rondtrekkende mensen gevonden werden, krijgen we zo ook een inzicht in de fysieke leefwereld van de oudst bekende periode waarin mensen in dit deel van Vlaanderen leefden. Intussen werden te Oekene botten aangetroffen van de wolharige mammoet (*Mammuthus primigenius*), de wolharige neushoorn (*Coelodonta antiquitatis*), de holenleeuw (Panthera spelaea), het wild paard (*Equus germanicus*), het edelhert (*Cervus elaphus*), de steppenwisent (*Bison priscus*), het oerrund (*Bos primigenius*), de bruine beer (*Ursus arctos*) en via knaagsporen de Grottenhyena (*Crocuta crocuta spelaea*). Dat deze dieren een grote indruk en aldus impact moeten gemaakt hebben op de mensen van toen is zeker. Een mooie illustratie van deze verwondering voor deze grote zoogdieren zijn de vele artistieke impressies van mensen, met name en in het bijzonder in de grotkunst, zie ondermeer de uiterst dynamisch uitgewerkte schilderingen in La grotte Chauvet (ill. 2).

Levallois afslag

Naast de vondst van een dozijn kleinere en moeilijk te determineren lithische afslagen werd in de late pleistoceen afzettingslagen (dezelfde waar de macrofauna resten uit komen) een duidelijk te identificeren Levallois afslag gevonden (ill. 3). Met deze vondst kan de aanwezigheid van mensen in deze regio met zekerheid gedateerd worden in het midden-paleolithicum (ca. 300.00-30.000 BP).
Net als het geval was met het hierboven aangehaalde bot van de holenleeuw zijn deze lithische artefacten in zeer goede staat. Ze vertonen nagenoeg geen verweringssporen of tekenen van langdurige blootstelling aan beschadigende externe factoren. Deze artefacten kwamen dus vrij snel in de sedimentpakketten te zitten waarin ze begin 2012 aangetroffen werden. Of anders gesteld, ze kunnen niet door natuurlijke processen over lange afstand op de vondstplaats terecht gekomen zijn. Ze zijn aldus een teken van lokale aanwezigheid van mensen die deze artefacten achterlieten.

In deze regio werd gelijkaardige materiaal aangetroffen op de Kluisberg, de Kemmelberg, te Mesen, Poperinge, Geluwe, Kooigem, Bellegem, Gullegem, Oostrozebeke en Pittem. In hoofdzaak betroffen het vondsten zonder veel archeologische of statiegrafische context. Het blijft dan ook uitkijken naar een toekomstige opgraving in deze regio waar duidelijk te definiëren situaties uit het midden-paleolithicum bloot gelegd kunnen worden.
De site te Oekene heeft zo terug aangetoond dat het archeologische materiaal er wel degelijk zit en opent daarenboven het potentiaal dat er effectief te Oekene interessante en rijke paleo-ecologische contexten zitten dat toelaten de archeologische vondsten in een noodzakelijk wetenschappelijke referentiekader te plaatsen.

Bibliografie

Demiddele H. 2012: Archeobotanisch onderzoek kleigroeve Dumoulin-Bricks te Oekene, *West-Vlaamse Archeokrant* 74, 69-79.

De Wilde B. 2011: Pleistocene zoogdieren uit de kleigroeve van Oekene, *West-Vlaamse Archeologica* 24, 50-56.

Goderis J. & Hameeuw H. 2011: Roeselare-Oekene: Archeologisch onderzoek op vondsten uit het Paleolithicum, *West-Vlaamse Archeologica* 24, 40-49.

Hameeuw H., Andries G., Goderis J. & Hantson W. 2012: Some preliminary notes on the Late Pleistocene contexts and Middle Palaeolithic finds in Oekene (West Flanders, B), *Notae Praehistoricae* 32, 7-11.

Naert Ch., 2011: Kryoturbaties uit de laatste ijstijd te Oekene, *West-Vlaamse Archeologica*, 24, 57-59.

ill. 1: Het spaakbeen van een Panthera spelaea of holenleeuw (foto. H. Hameeuw).

ill. 2: De holenleeuw zoals deze in La grotte Chauvet in Zuid-Ardèche afgebeeld werd (ca. 30.000-32.000 jaar oud).

ill. 3: De Levallois afslag (foto: H. Hameeuw)

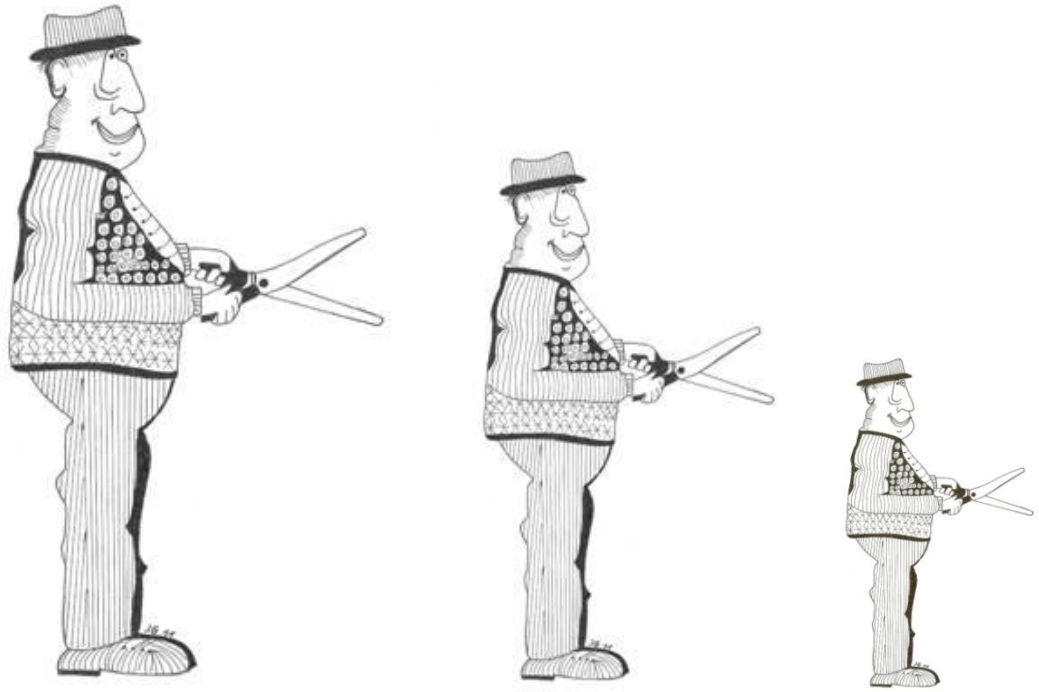

ARCHEO KNIPSELS

Samenstelling Jozef Goderis met medewerking van Jef Eloy.

Binnenland: Boechem, Brussel

Buitenland: Bulgarije, Cyprus, Firenze, Noord- Engeland, Siberië, Spanje, Stonehenge, (2)

juli 2012

69. Sels, G.: *De Mona Lisa, I presume?* De Italiaanse archeoloog Silvano Vinceti heeft zijn voornemen doorgezet om het stoffelijk overschot te lokaliseren van de vrouw die model stond voor de Mona Lisa. Ondanks het protest van verre verwanten en de scepsis van veel wetenschappers, heeft hij effectief een opgraving uitgevoerd in een tombe in **Firenze.** Daarbij is een skelet blootgelegd dat in goede staat is.

De archeologen zijn zodoende op zoek naar het stoffelijk overschot van Lisa Gherardini. Veel kunsthistorici nemen aan dat zij model stond voor de Mona Lisa, het beroemde schilderij dat in het Louvre hangt. Ze beroepen zich daarvoor op een notitie uit 1503. In de kantlijn van een boek schreef een kennis van Da Vinci dat de schilder bezig was aan een portret van Gherardini. De 16de eeuwse kunsthistoricus Giorgio Vasari is een andere bron die Gherardini identificeerde als model.

Uit de opgraving werd bekend dat het de overblijfselen betreft van een vrouw die bij haar overlijden ongeveer even oud was als Gherardini – die was 63 toen ze overleed in 1542.

De onderzoekers willen het DNA van Gherardini vergelijken met de overblijfselen van haar kinderen. Zo hopen ze te bewijzen dat ze echt de muze van Leonardo gevonden hebben. In een latere fase dromen ze ervan het gelaat van de vrouw te reconstrueren.
DS. woe. 25.07.2012 p. D7

augustus 2012

70. (Belga), *Vlamingen gaan landschap Stonehenge onderzoeken.*
Wetenschappers van de U.Gent gaan half september de bodem van het landschap rond **Stonehenge** onderzoeken met een "elektromagnetische inductiesensor", een toestel waarmee tot 3 meter diep onder de grond "gekeken" kan worden zonder de bodem te moeten omwoelen.

De wetenschappers werken op vraag van een internationaal team van archeologen en met de toestemming van de bevoegde erfgoeddiensten. Een dergelijke toestemming wordt slechts uitzonderlijk verleend, de U. Gent in een persmededeling.

Sinds 2010 is een groep Engelse en Oostenrijkse archeologen bezig met het scannen van het wijdere landschap rond Stonehenge in Engeland. De technieken die ze daarvoor gebruiken zijn echter vooral gericht op de detectie van ondiepe bodemvreemde voorwerpen en menselijke ingrepen.

De vakgroep Bodembeheer van de UGent heeft een methode ontwikkeld waarmee meerdere lagen van de bodem, zonder graven, tot driemeter diep nauwkeurig gescand kunnen worden, zodat eventuele ondergrondse structuren, zoals opgevulde valleien of gedempte grachten, weergegeven kunnen worden.

Met deze informatie hopen de onderzoekers het toenmalige landschap rond Stonehenge te kunnen reconstrueren en de betekenis van het archeologische erfgoed beter te begrijpen. De techniek werd al gebruikt ter ondersteuning van archeologisch onderzoek in België en heeft daarbij haar toegevoegde waarde meermaals bewezen.

Bij het onderzoek wordt de sensor op een slede over het terrein voortgetrokken. Zo worden meerdere hectare per dag gescand, terwijl een gps-ontvanger nauwkeurig de positie bijhoudt.
DS. vr.17.08.2012 p.D7

71. (sts), *DNA verraadt familiebanden van mysterieuze "derde mens".*
De raadselachtige Denisova-mens, die zo'n 40.000 jaar geleden in **Siberië** leefde, heeft een deel van zijn geheimen prijs gegeven. Wetenschappers zijn er in geslaagd het DNA van de Denisova-mens volledig na te spellen. Er blijkt o.m. uit dat alle hedendaagse mensen, de Australische Aboriginals en andere autochtone eilandbewoners uit Zuidoost Azië het meest met de Denisova-mensen verwant zijn.

Een kies van het Denisova-meisje

De onderzoekers, onder leiding van Svante Pääbo van het Max Planck - Instituut voor Evolutionaire Antropologie in Leipzig, deden verslag van hun bevindingen in het Amerikaanse vakblad *Science.*

De ontdekking van de Denisova-mens in 2010 was een donderslag bij heldere hemel. Antropologen waren er altijd van uit gegaan dat er rond 40.000 jaar geleden nog maar

twee types mensen leefden, de neanderthalers (die korte tijd later zouden uitsterven) en de moderne mens (onze soort, die bezig was de hele wereld in te palmen).

Maar de analyse van het DNA in enkele kleine menselijke resten (twee kiezen en een stuk vingerkootje) uit de Denisova-grot in Siberië, leverde een verrassing op. De 41.000 jaar oude kiezen en het vingerkootje behoorden noch aan de moderne mens, noch aan de neanderthaler toe, stelde het team van Swante Pääbo toen vast. De geschiedenis van de mens was dus ingewikkelder dan vermoed: er was een derde mensentype in het spel.
DS. vr. 31.08.2012 p.D7

september 2012

72. (nrc) *Neanderthalers dokterden met kruiden*
Neanderthalers gelden als vleeseters, die joegen op grote dieren zoals mammoeten. De vroege bewoners van Europa blijken echter ook plantaardig voedsel te hebben gekookt, en aan zich zelf te hebben gedokterd met planten zoals kamille en duizendblad.

Dat concluderen de Britse archeoloog Karen Hardy (universiteit van Barcelona) en haar collega's na onderzoek aan het tandsteen van enkele fossiele neanderthalers in **Spanje.** "Neanderthalers hadden een diepgaande kennis van hun natuurlijke omgeving en waren in staat om de voedingswaarde en de medicinale werking van bepaalde planten te herkennen" schrijven zij in het wetenschappelijke tijdschrift *Naturwissenschaften.*

Neanderthalers leefden ruwweg 300.000 jaar tot 30.000 jaar geleden in Europa. In het noorden van Spanje zijn verreweg de meeste fossiele beenderen van die mensensoort gevonden. Omdat bij de werktuigen ook de fossiele botten van grote prooidieren zijn gevonden, werd vroeger aangenomen dat neanderthalers vooral vlees aten. Dat idee werd bevestigd door de vondst van eiwitten in het collageen van hun botten.

Van vijf "Spaanse" neanderthalers onderzochten Hardy en collega's het fossiele tandsteen. Tandsteen is verkalkte tandplak en bevat doorgaans sporen van het voedsel dat door de kiezen is vermalen. In het tandsteen zaten opvallend weinig eiwitten uit vlees, maar wel korrels zetmeel. Daarnaast vonden ze sporen van koolhydraten, die erop wijzen dat neanderthalers noten aten en misschien groenten. De sporen van de rook van een houtvuur doet vermoeden dat de neanderthalers hun eten kookten.

In Irak waren in 2010 ook al zetmeelkorrels in het tandsteen van neanderthalers gevonden. Die korrels leken gekookt. In het tandsteen zaten ook resten van kamille en duizendblad. Deze planten hebben geen directe voedselwaarde, maar hebben wel een medicinale werking. Neanderthalers moeten de planten bewust hebben gebruikt voor zelfmedicatie.
DS. di. 04.09.2012 p.D9

73. Van Nevel, I., *Waar is die muur?*

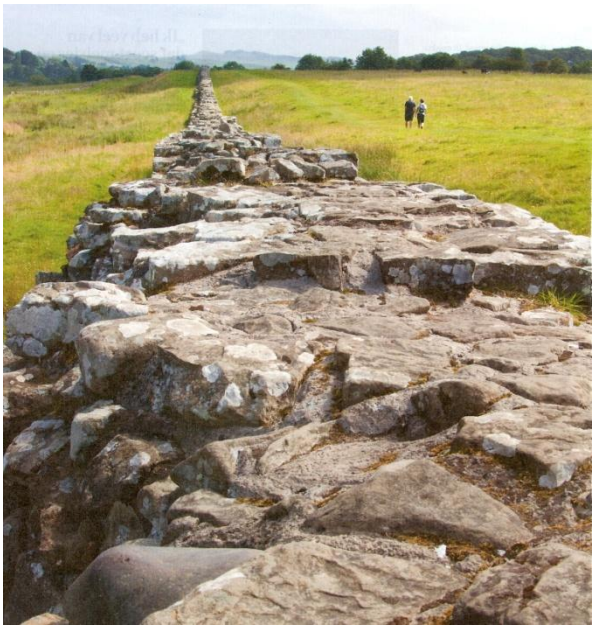

Hadrian's Wall

In **Noord-Engeland** op zoek naar Hadrian's Wall, de indrukwekkende grenslijn van het Romeinse Rijk. Die muur is bijna twee millennia oud, maar prikkelt nog altijd de verbeelding.

Gids Michael Young laat de oudheid herleven: “Van Carlisle tot Newcastle, 80 roman miles lang (117 km), 16 feet hoog (5 m) en bijna 10 feet breed (3m), één lange, stenen schreeuw ; “Hier stopt de beschaving! Daar begint de barbarij!”. En nog was het niet imposant genoeg: aan de Schotse kant kwam er een greppel, tot 10m breed. Langs de muur, telkens op een halve dagmars van elkaar: een niet inneembaar fort. Tussen de forten: *milecastles* en uitkijktorens. En zo’n *milecastle* mag je letterlijk nemen: als de Romeinse landmeter een plek aankruiste op een moeilijke helling, dan bouwden ze daar, niet 20m verderop, op een vlak stuk. Voor hun eigen comfort, misschien ook om de soldaten bezig te houden, kwam er aan de “veilige kant” van de muur een *vallum* – ook *coast to coast* – een brede aarden wal waarop de troepen ongehinderd konden doormarcheren.

Slaven kwamen hierbij niet te pas. Alles, van landmeting tot steen kappen en bouwen, alles was het werk van de legioenen zelf. Sterker nog: als een legioen werd afgelost, brak het eerst zijn volledige kampement af. De nieuwkomers konden opnieuw beginnen, met net hetzelfde grondplan. Al dit machtsvertoon was eigenlijk ook bezigheidstherapie, militaire dril.
Knack 12.09.2012 p.83-88

74. Annaert, R. & Linders L.
Vroegmiddeleeuwse grafvondsten uit Broechem
Op 19 december 2011 ondertekende minister van cultuur Joke Schauvliege de voorlopige bescherming van het archeologische vondstenensemble uit het vroegmiddeleeuwse grafveld van **Boechem.** De bescherming is het resultaat van een samenwerking tussen de Vlaamse agentschappen Kunsten & Erfgoed en Onroerend Erfgoed. De collectie is geselecteerd op basis van haar uitzonderlijke wetenschappelijke waarde. De voorwerpen zijn immers een belangrijke bron van informatie over het dagelijks leven uit een nog duister verleden.

Het huidige landschap ter hoogte van de site laat niet vermoeden dat hier een vroeg-middeleeuws grafveld schuil ging onder de akkers. Er werden drie paardengraven gevonden, telkens verbonden met een rijk menselijk graf.

De meeste voorwerpen die bij de opgraving gevonden werden, zijn van keramiek, glas of metaal. De conservatiehandelingen in het labo van Onroerend Erfgoed zijn een secuur werk waarvoor expertise en kennis noodzakelijk is. De grafvondsten bevatten immers onschatbare informatie over het dagelijkse leven in de vroege middeleeuwen, een periode waarover hier in Vlaanderen nog niet zoveel informatie beschikbaar is.
Erfwoord juli- aug. sept. 2012 nr 66 p.34-37

oktober 2012

75. (belga) *Stonehenge was ook prehistorische kunstgalerij*
Britse onderzoekers hebben 72 rotstekeningen uit het vroege bronzen tijdperk ontdekt in vijf stenen van de Stonehenge-site. Dat meldt de Britse krant *The Independent.* “Hoewel **Stonehenge** een antieke tempel was, deed de site ook dienst als prehistorische kunstgalerij” luidt het in de krant.

De afbeeldingen van bijlkoppen en dolken waren niet met het blote oog te zien. Ze werden zichtbaar via een gedetailleerd onderzoek met lasers. In de jaren 1950 werden al eens 46 tekeningen ontdekt. Stonehenge bevat nu de grootste collectie van prehistorische kunstwerken in het zuiden van Groot-Brittannië. Bijlkoppen werden in de Indo-Europese traditie in verband gebracht met stormgoden. Ze werden ook

gebruikt als talismannen om mensen en eigendommen te beschermen tegen onweer en stormschade. Het is ook niet onwaarschijnlijk dat de tekeningen van bijlkoppen en dolken te maken hadden met begrafenisrituelen.

Ook over de tempel zelf hebben de onderzoekers meer informatie gekregen. Uit de analyse blijkt dat Stonehenge gebouwd is om vanuit het noordoosten te bekijken. Dit suggereert dat religieuze processies vanuit die richting de tempel naderden, waarschijnlijk tijdens de zonnewenden in de zomer en in de winter.
DS. woe. 10.10.2012 p. D5

november 2012

76. Formesyn, L., *Oudste prehistorische stad van Europa ontdekt.*
Archeologen hebben in Bulgarije resten gevonden van wat ze een "prehistorisch dorp" noemen. De vondst werd gedaan in het oosten van Bulgarije. Het zou gaan om het "oudste dorp van Europa".

De nederzetting - Nationaal archeologisch instituut Bulgarije

De archeologen vonden bij Provadia, een plaats bij de Zwarte Zee, onder meer sporen van huizen met twee verdiepingen en resten van toegangspoorten en verdedigingsmuren. Ook zijn er menselijke resten gevonden. Afgaande op de ouderdom van de gevonden verdedigingsmuren zou het dorp gesticht zijn tussen 4700 en 4200 vóór Chr.
Nieuwe ontdekking
Volgens Vasil Nikolov, professor verbonden aan het nationaal archeologisch instituut van Bulgarije, zijn de muren 3m hoog en ongeveer 2m dik. Hij beweert dat het om de oudst bekende fortificatie uit de Europese prehistorie gaat. In het dorp zouden zo'n 350 mensen bij elkaar hebben gewoond.
Waarom er zulke grote verdedigingsmuren werden gebouwd voor het vrij kleine dorp is helemaal niet duidelijk.
Zoutwinning
Gesuggereerd wordt dat de bewoners van het dorp handelden in zout. Het gebied is namelijk zeer rijk aan zout en archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat er in de buurt van de nederzetting al vanaf ongeveer 5500 vóór Chr. aan zoutwinning werd gedaan. Zout was in de oudheid zeer kostbaar en het is dus goed mogelijk dat het dorp hier veel rijkdom mee vergaarde.
HLN en internet Google do. 01.11.2012

77. Van Hove, J., *Het eiland van Aphrodite. Bodemschatten uit Cyprus in het Jubelpark*
De tentoonstelling met archeologische vondsten uit Cyprus, die de volgende maanden te bekijken is in het Jubelpark, is een schot in de roos. Door zijn ligging in het oosten van de Middellandse zee is Cyprus al duizenden jaren een knooppunt van culturen. Kooplieden uit Griekenland, Perzië, Egypte en Anatolië deden er goede zaken. Het voornaamste exportproduct was koper, dat vooral sinds de opkomst van het brons – een legering van koper en tin – erg in trek was. Dikke koperen staven of ingots in de vorm van een runderhuid, die redelijk gemakkelijk te transporteren waren, werden naar heel het Middellandse Zeegebied uitgevoerd. Het koper, *kypros* in het Grieks, gaf het eiland ook zijn naam.
Talrijke stukken op de tentoonstelling, voor het merendeel in keramiek, werden aan de doden meegegeven en zijn afkomstig uit graven. Typisch voor de productie op Cyprus zijn de prachtige figuurtjes en groepjes die de mensen in hun dagelijkse bezigheden laten zien.
Dansende kinderen, een vrouw die een kind baart, mannen die brood bakken: het werd allemaal in aardewerk vereeuwigd. Een van de topstukken op de tentoonstelling is een grote vaas waarvan het deksel versierd is met figuren: vrouwen met een kind op de arm, een man die druiven vertrapt om er wijn van te maken, een paar stieren die een ploeg voorttrekken. De figuren zijn weliswaar vrij primitief uitgevoerd, maar het naturel van het tafereel is verbluffend.
Het welvarende eiland Cyprus was eveneens een groot producent van

luxegoederen met ivoor, struisvogeleieren, brokken glas en gouden juwelen. Drinkschalen, geparfumeerde oliën en kraters waarin men wijn met water mengde, werden op grote schaal geëxporteerd. Voor kinderen werden rammelaars in keramiek gebakken en beschilderd met grappige figuurtjes.

Beeld van Aphrodite, de godin van de liefde en de vruchtbaarheid.

Eeuwenoud Cyprus, zoals de tentoonstelling in Brussel heet, is didactisch verantwoord. De bezoekers steken iets op over de koperindustrie, de dodencultus en de politieke geschiedenis van het eiland. Egyptische, Griekse en Fenicische invloeden werden hier op eigen wijze verwerkt. Het verhaal wordt geïllustreerd aan de hand van welgekozen stukken, die voor een deel uit de regionale musea van Cyprus komen en nooit eerder in het buitenland werden getoond.

Opvallend werd Aphrodite afgebeeld als de godin van de liefde en de vruchtbaarheid. De Cyprioten beschouwden haar als een natuurgodin die uit de zee verrees, nauw verbonden met de geschiedenis van het eiland. Een beeld van Aphrodite sluit dan ook de tentoonstelling af. De godin verloor haar armen, hoofd, een deel van haar borsten en een stuk van haar benen. Maar haar schoonheid heeft ze toch ongetwijfeld in de loop van de eeuwen verder bewaard.
DS. we. 3-4.11.2012 p.C15

DS= De Standaard
Erfwoord
HLN = Het Laatste Nieuws
Knack

ARCHEO-TENTOON

Samenstelling: Jozef Goderis met medewerking van Jef Eloy

België

ATH
t/m 28.04.2013
Les saveurs antiques: A table avec les Gallo-Romains
met Gallo-Romeinse 2de eeuwse kookketel in bronsplaats afkomstig van Roeselare Haven.
Espace Gallo-Romain, in samenwerking met het Musée du Malgré-Tout van Treignes.
Rue de Nazareth, 2 - 7800 Ath.
tel. 068/26 92 33 of 35 fax 068/28 27 63
egr@ath.be www.ath.be/egr
Open: van 1/10 t/m 31/03 (winter) di-vr 10-12.00u en 13-17.00u. zat en feestdagen 14-18.00u.
gesloten op zondag en maandag, met uitzondering van de eerste zondag van de maand.
eveneens gesloten tussen Kerstmis en Nieuwjaar.

Feestelijk weekend van de "Gastronomie antique" 23 & 24 februari 2013
Coloqium "AlimenTerre. Archéologie et alimentation", Romeins banket en animatie voor het groot publiek.

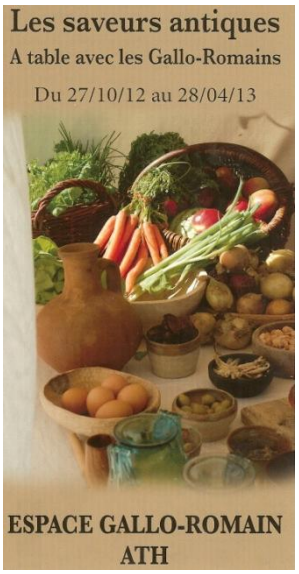

BRUGGE
t/m 06.01.2013
Zeldzame papkommen
Papkommen die sinds dit jaar beschermd zijn door het topstukkendecreet
Sint-Jan-Hospitaalmuseum, dagelijks van 9.30 – 17.00u (maandag gesloten)
€8 (indiv) €6 (red) €1 (6-25j.) gratis voor kinderen t/m 5 j. inclusief permanente collectie

BRUSSEL
1. 31.12.2012 t/m 17.02.13
Eeuwenoud Cyprus – Wisselwerking van culturen
Aanbevolen voor liefhebbers van mediterrane archeologie

Vanaf het tweede millennium v. Chr. bevond het eiland Cyprus zich op een kruispunt van mediterrane culturen. Zijn geografische ligging tussen de Griekse wereld, het Nabije Oosten, Anatolië en Egypte, evenals zijn natuurlijke rijkdommen plaatsten het in het hart van de contacten in het oostelijke Middellandse Zeegebied. Koperers speelde daarin een belangrijke rol, het metaal gaf trouwens zijn naam aan het eiland. Het eiland werd een smeltkroes van culturen, zonder aan eigenheid in te boeten. In de selectie van driehonderd objecten – van het neolithicum tot de Romeinse tijd – ontdekt u hoe de oude Cypriotische cultuur werd gevoed door invloeden uit de omliggende gebieden, van taal en schrift tot kunst en architectuur. Op de tentoonstelling zijn stukken uit Cypriotische verzamelingen te zien, aangevuld met voorwerpen uit Britse en Belgische collecties.
Open: 10.00-17.00u – gesloten op maandag, van 1 t/m 11/.11 en van 25/12 t/m 01./01/13.
Kassa's sluiten om 16.30u.
Toegangsprijzen € 7 /€ 6 (groepen vanaf 10 personen) € 3 / gratis voor -13 in gezinsverband
Rondleidingen € 65 (weekdagen) € 80 (weekend) + € 8 per persoon – maximum 15 personen per groep
Jubelpark 10, 1000 Brussel tel. 02. 741.72.11 www.kmkg.mrah.be

2. t/m 26.05.2013
Prehistorie – Do it Yourself!
Ontdek hoe intensief onze voorouders gebruik maakten van de wereld rondom hen.
Museum voor Natuurwetenschappen, Vautierstraat 29, 1000 Brussel.
tel: 02/24.76.344
www.natuurwetenschappen.be

GENT
t/m 10.03.2013
Gevloerd en betegeld. De Belgische tegelindustrie van art nouveau tot seventies

Omstreeks 1900 overtroefde België Nederland als tegelland. Belgische decorateurs focusten op tegelwanden en werden daarbij geruggensteund door een creatieve industrie. Ooit was tegeldesign het meest trendy onderdeel van de architectuur:

zowel gevels als interieurs werden van vloer tot plafond betegeld. Dit modeverschijnsel begon in Engeland in de 19de eeuw en liep over rond 1890 naar Frankrijk, België en Duitsland. Miljoenen tegels werden geproduceerd in Belgische bedrijven als Boch Frères, Gilliot en Maison Helman. Kelders, gevels, keukens, gangen en winkels werden met tegels bekleed. Ontwerpers binnen de art-nouveau stijl tekenden wervelende takken, stengels en bloemen op de tegels, bedekt met transparant glazuur. Dit modeverschijnsel liep door tot eind de jaren 30, kende weer een opbloei in de jaren 50, maar stierf uiteindelijk een stille dood in de jaren 70. Toen werden veel tegelensembles achteloos gesloopt.
Museum voor Industriële Archeologie en Textiel. Minnemeers 9, 9000 Gent.
tel. 09.269.42.00 www.miat.gent.be
Naast prachtige tegelpanelen zie je ook het productieproces en de werkomstandigheden in de tegelfabrieken.

IEPER
t/m 31.12.2012
Op de wegen van de Grote Oorlog
De geschiedenis van de verplaatsing van het conflict tijdens de Eerste wereldoorlog.
Lakkenhallen, Grote Markt 34, 8900 Ieper.
tel. 057.23.92.20 www.inflandersfields.be

ROCHEFORT
t/m 30.11.2012
Agricolae. Ferme gallo-romaine, ferme d' aujourd'hui
Archéoparc, rue du Coirbois 85, 5580 Rochefort.
tel. 084.22.21.03

ROESELARE
t/m 31.12.2012
Van 11.000 jaar Mandel tot 150 jaar vaart.
Het kanaal Roeselare-Ooigem bestaat 150 jaar. Deze zomer werd dat uitbundig gevierd. Benieuwd welke prehistorische, Gallo-Romeinse, middeleeuwse en post-middeleeuwse vondsten langs het kanaal opdoken bij veldprospecties, opgravingen en baggerwerken? Bezoek dan deze archeologische tentoonstelling..
De expo is gratis te bezichtigen tijdens de kantooruren in de Dienst Cultuur, Zuidstraat 3, Roeselare.
Open: ma. 8.30 -12.00u en van 14.00-18.00u; di-do tot 16.00u ; vr. tot 12.00u..
Dus niet toegankelijk tijdens de weekends.
Info bij Jozef Goderis 051/22.27.20
www.vobow.be en de Dienst Cultuur 051/26.24.04

Op woensdag 19 september brachten de leden van de Raad van Bestuur van V.O.B.o.W. een bezoek aan de tentoonstelling "Van 11.000 jaar Mandel tot 150 jaar vaart". Foto Jurgen Huyghe.

Tentoonstelling nog te bezichtigen t/m maandag 31.12.2012

TREIGNES
t/m 11.11.2012
Il n'ya pas d'Âge(s) pour se faire beau
Musée du Malgré –Tout, 28 rue de la Gare, 5670 Treignes
tel. 060.39.02.43

Nederland

DEN HAAG
t/m 01.09.2013
High Tech Romeinen. De spannendste Romeinse uitvindingen.
Museon, Stadhouderlaan 37

HEERLEN
t/m 03.02.2013
Goudklompjes: Vijf millennia Heerlense geschiedenis
Thermenmuseum, Coriovallustraat 9

LEIDEN
t/m 17.03.2013
Het Egypte van Hollywood. Archeologie en fantasie in één tentoonstelling.

Rijksmuseum van Oudheden, Rapenburg 28

ROTTERDAM
t/m 30.12.2012
1000 jaar Rotterdam
Geschiedenis van de stad, van nederzetting bij de Rotte tot metropool aan de Maas. Schielandhuis, Korte Hoogstraat 31.

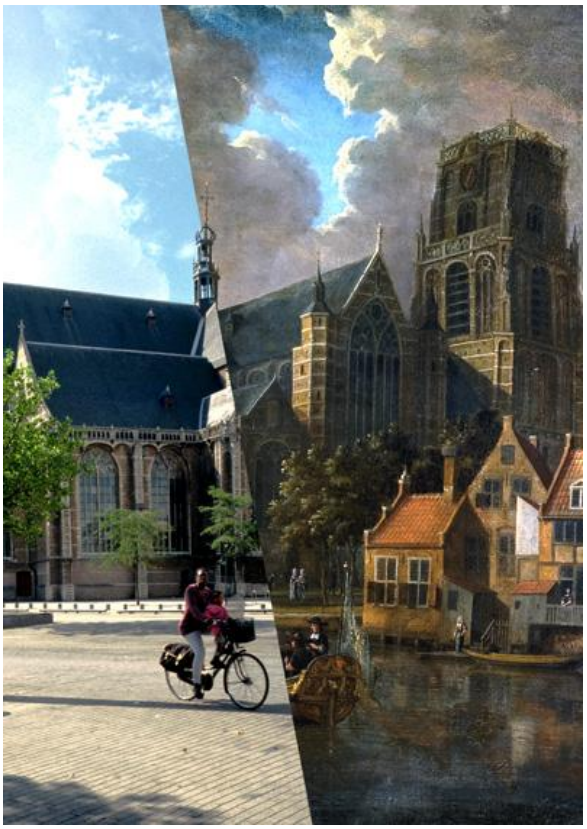

Frankrijk

ANTIBES
t/m 06.01.2013
Les édifices de spectacle en Gaule du Sud
Musée d' Archéologie, bastion Saint-André, 06600 Antibes tel. 04.93.95.85.98

BAVAY
t/m 15.01.2013
Quoi de neuf, docteur? Médecine et santé à l'époque romaine
Forum antique de Bavay, musée archéologique du département du Nord, allée chanoine Biévelet, 59570 Bavay. tel. 03.59.73.75.50

BORDEAUX
t/m 17.03.2013
Au temps des Gaulois. L' Aquitaine avant César
Musée d' Aquitaine, 20 cours Pasteur , 33.000 Bordeaux. tel. 05.56.01.51.00

CHARAVINES
t/m 31.12.2012
Imageries musicales. Archéologie et reconstitution instrumentale.
Musée archéologique, 15 place de l' Eglise , 38.850 Charavines. tel 04.76.55.77.47

CHARTRES
t/m 29.05.2013
ça s'est cassé près de chez vous
Maison de l' archéologie, 2 rue au Lin, 28.000 Chartres. tel. 02.37.23.42.20

CHÂTILLON-SUR- SEINE
t/m 31.12.2012
Vix, une résidence princière au temps de la splendeur d' Athènes
Musée du Pays châtillionais – trésor de Vix, 14 rue de la Libération,
21400 Châtillon-sur-Seine. tel. 03.80.91.24.67

CLEMONT-FERRAND
t/m 23.12.2012
L' homme et le marais. Archéologie des paysages dans le bassin de Clermont-Ferand
Musée Bargoin, 45 rue Ballainvillier, 63.000 Clermont-Ferrand. tel. 04.73.42.69.70

DIJON
t/m 25.11.2012
Seigneurs de l' an Mil
Musée archéologique, 5 rue du docteur Maret, 21000 Dijon tel. 03.80.48.83.70

GRANDVILLE
t/m 30.09.2012
Terre de pêcherie 4000 ans d' archéologie et d' histoire sur le littoral de la Manche.
Musée du Vieux Granville 2 rue le Carpentier, la Haute-Ville, 50.400 Granville.
tel. 02.33.50.44.10

LE MANS
t/m 06.01.2013
Mythique Préhistoire, idées fausses et vrais clichés
Carré Plantagenêt, musée d' Archéologie et d' Histoire, rue Claude Blondeau,
72.000 Le Mans. Tel. 02.43.47.46.45

LOUVRES
t/m 23.12.2012
Silence, on fouille!
Archéa, Archéologie en Pays de France, 56 rue de Paris, 95.380 Louvres.
tel. 01.34.09.01.02

METZ
t/m 01.04.2013
En quête du passé: archéologie préventive à Metz métropole
Musée de la Cour d' or, 2 rue du Haut Poirier, 57000 Metz. tel. 03.87.20.13.20

NIMES
t/m 31.12.2012
Fresques romaines
Musée archéologique, 13 boulevard Amiral Corbet, 30.000 Nimes. tel. 04.66.76.74.80

SAINT-GERMAIN-EN-LAYE
t/m 17.12.2012
Bestiaire et compagnie
Château, 78105 Saint-Germain-en Laye Cedex. tel.01.39.10.13.00

SAINT-MARCEL
t/m 03.12.2012
Femina. Naître et être femme aux premiers siècles de notre ère.
Musée archéologique d' Argentomagus. Les Mersans , 36200 Saint-Marcel.
tel. 02.54.24.47.31

SAINT-PAUL-TROIS¨- CHÂTEAUX
t/m 25.05.2013
Rites et cultes en Tricastin
Musée d' archéologie tricastine, place Castellane, 26.130 Saint-Paul-Trois – Châteaux.
tel. 04.75.96.92.48

SAINT-ROMAIN –EN – GAL
t/m 07.04.2013
Péplum
Musée Gallo-Romain de Saint-Romain-en-Gal-Vienne, RD 502,
69560 Saint-Romain-en Gal tel.
04.74.53.74.01

SARREBOURG
t/m 03.12.2012
Vestiges de voyages, 100.000 ans de circulation des hommes en Alsace
Musée du Pays de Sarrebourg, Rue de la Paix, 57400 Sarrebourg tel.03.87.08.08.68

SARTÈNE
t/m 31.12.2012
Ces pierres qui nous font signe
Musée départemental de Préhistoire corse et d' Archéologie, rue Croce, 20100 Sartène.
tel. 04.95.77.01.09

SAVIGNY-EN – VÉRON
t/m 30.11.2012
Les Gallo-Romains entre Loire et Vienne
Écomusée du Véron, 80 route de Candes, 37420 Savigny-en Véron tel. 02.47.58.09.05

SOLUTRÉ-POUILLY
t/m 31.12.2012
La Préhistoire expliquée aux enfants
Musée départemental de préhistoire, 71960 Solutré-Pouilly. tel. 03.85.35.85.24

TENDE
t/m 31.03.2013
La bataille de Lépante et les Merveilles. Les ex-voto marins du mont Bégo.
Musée des Merveilles, avenue du 16 septembre 1947, 06430 Tende. tel.04.93.04.32.50

TUSSON
t/m 21.12.2012
Au temps des châteaux forts
Musée du Patrimoine, 16140 Tusson. tel. 05.45.31.17.32

Duitsland

TRIER
t/m 10.02.2013
Im Dienst des Kaisers
Mainz – Stadt der römischen Legionen
Rheinisches landesmuseum, Weimarer Aallee 1

STUTTGART
t/m 17.02.2013
Die Welt der Kelten
Zentren der Macht – Kostbarkeiten der Kunst. Landesmuseum Stuttgart, Altes Schloss, Schillerplatz 6.

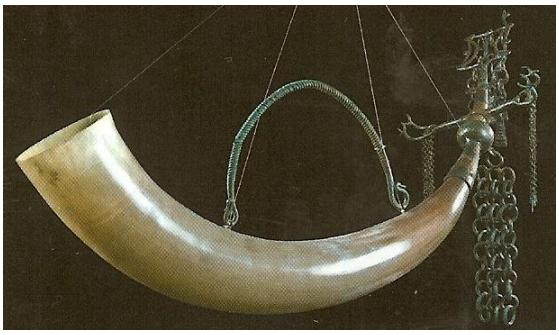

OVERZICHT TIJDSCHRIFTEN

Op de leestafel: Samenstelling Jozef Goderis met medewerking van Jef Eloy

Op de leestafel:

ARCHEOLOGIA
nr 502 september 2012

Chevallier, F.: *Sauver les épaves. Bientôt un Inrap "maritime?"*

Archéologie sous-marine. Éoliennes en mer, une menace pour le patrimoine ?, 12-21.

Gardes, Ph.: Lemaire, A., Le Dreff, T., Lotti, P.: *Auch.(Gers) Les errances d'une ville antique, 22*-38.

Mébarkci, F. : *Syrie. Le noeud de Homs. Les trésors menacées,* 40-50.

Postel, Br.: *Découverte du port d' Istanbul. Grandes découvertes à Yenikapi,* 52- 61.

Postel, Br.: *Espagne*. *Las Musas. Une villa romaine en Navarre,* 62-67.

nr 503 oktober 2012

Lepart, L. & Crançon, S.: *Louvre. Les arts de l' Islam et l' Orient romain et byzantin,* 12-21.

Abd el-Rafa Fadl, M. & Lecuyot, G. & Redon, B: *Les bains Égyptiiens. Bouto et ses complexes balnéaires.* p. 22-27.

Pioda, S.: *L'Aquitaine des Gaulois. Le Grand Sud-Ouest avant César*, 28-37.

Girault, P.: *Uxellodunum. La dernière bataille contre Rome,* 39-55.

Follain, E. & Pitte, D.: *Ivry-La-Bataille. Un château de l' an Mil,* 56-64.

Pedron, M.: *Le jaguar. Animal symbolique olmèque, maya, aztèque,* 66-71.

DOSSIERS d' ARCHÉOLOGIE

nr 353 september-oktober 2012: *Les débuts du Néolithique en Europe.*

L' ARCHÉOLOGUE La revue de l' Archéologie.

nr 120 juni-juli 2012 . Dossier: *Trésor de la peinture romaine.*

nr 121 aug.-sept. 2012: Dossier: *Les plus beaux dolmens de France.*

ARCHEOLOGIE MAGAZINE 05 2012 GESCHIEDENIS - CULTUUR – EXPOSITIES – REIZEN

Rijksmuseum van Oudheden: *Het Egypte van Hollywood. Archeologie en fantasie in één RMO-tentoonstelling,* 10-13.

Oosterveen, H.: *Een parel in de bocht van de rivier. Kasteel Batenburg stak ooit Loevestein naar de kroon,* 14-17.

Lichtenberg, L. & Den Haag, afdeling Archeologie: *Den Haag, mooie stad achter de duinen,* 21-24.

Vroeger waren we al blij als de bulldozer verdween, 25-34.

Steiner, M.: *Het paleis van Koning David. Is het echt opgegraven?,* 36-39.

De Korte, J.: *Iers eiland herbergt eeuwenoude schatten,* 40-43.

Dekeersmaeker, M.: *De tijdreis van een archeologische site. Arabische voetsporen,* 44-45.

Dut, S.: *Gebrandschilderde archeologen.Vijf striptekenaars kleuren de Bakenesser kerk in Haarlem,* 50-52.

Teffer, P.: *Weinig overlevingskansen voor Boliviaanse dinovoetstappen,* 54-56.

Kuyff, L.: *Eten bij de Middeleeuwers,* 58.

DE MUNTKLAPPER
nr 76 oktober-november-december 2012

Bruylandt, A. & Verbist, L.:*10 frank 1965, Democratische Republiek Congo,* 1-10.

ERFGOED ROESELARE
Jaargang 1 – nr 3 september-oktober-november 2012

Tahon, A.: *De Grauwzusters in Roeselare,* 123-147.

Goddeeris, J. : *Alexander Rodenbach en de stokerij Rodenbach,* 148-174.

Goderis, J.: *Facelift op de tentoonstelling "Van 11.000 jaar Mandel tot 150 jaar vaart",* 175.

Callewaert, F.: *Een volk dat zijn geschiedenis niet kent, heeft geen toekomst. Van Gilde tot ACW,* 176.

Redactie: *In memoriam Lieve Denys,* 176.

Vanneste, S.: Erfgoedkalender, 178.

FORUM-CONTACT 72
Driemaandelijks jaargang 19 april-mei-juni 2012

X.: *Erfgoedplein 2012: een terugblik,* 7-14.

Jaspers, J.: *Opdracht Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur uitgebreid,* 15-18.

X.: *De Archeologische dienst Antwerpse Kempen aan de slag in Turnhout,* 19-20.

X.: *Agentschap Onroerend Erfgoed gereorganiseerd,* 21-24.

X.: *Muziek, woord en beeld.* Thema OMD 2012, 25-26.

Van Hooydonck, E.: *Watererfgoed Vlaanderen heeft een verlanglijst,* 27-29.

Havermans, A.: *Funerair erfgoed: nieuw leven voor onze dodenakker.* Epitaaf: Vereniging voor funeraire archeologie, 30-36.

Van Schoors, P.: *Erfgoed en de arbeidmarkt,* 37-44.

X.: *Fort Liefkenshoek vertelt een nieuw verhaal,* 45-50.

X.: *Gebruiksovereenkomst historische gebouwen en erfgoedsites,* 51.

IN DE STEIGERS
Erfgoednieuws uit West-Vlaanderen

19de jaargang 2012 nr 1

Lybeer, A. & Proot, G.: André *DeMeulemeester. Een stille held in de Provinciale BibliotheekTolhuis,* 3-9.

Van Acker R.: *20 jaar monumentenwacht,* 10-17.

Constandt, M.: *De Panne en Middelkerke gevlagd: twee expo's met historische vlaggen van lokale verenigingen,* 18-24.

Ruckebusch, I.: *Nieuw op de Monumentenlijst 2012,* 25- 30:

Brugge – Oostende – Pittem – Spiere-Helkijn – Torhout – Waregem

Boekenplank, 31-34:

- Aspeslagh, P.: *Ernest Apers, oeuvrelijst, Roeselare* 2011, 176 pag.
- Braet, J. & Denys, P.& Decorte, P.: *Leonard de Visch* (1888-1930)
- Zedelgem 2011, 165 pag.
- Zwaenepoel, A. & Verhaeghe, F*. De broeken van de IJzer- en Handzamevallei.* Brugge 2011, 348 pag.

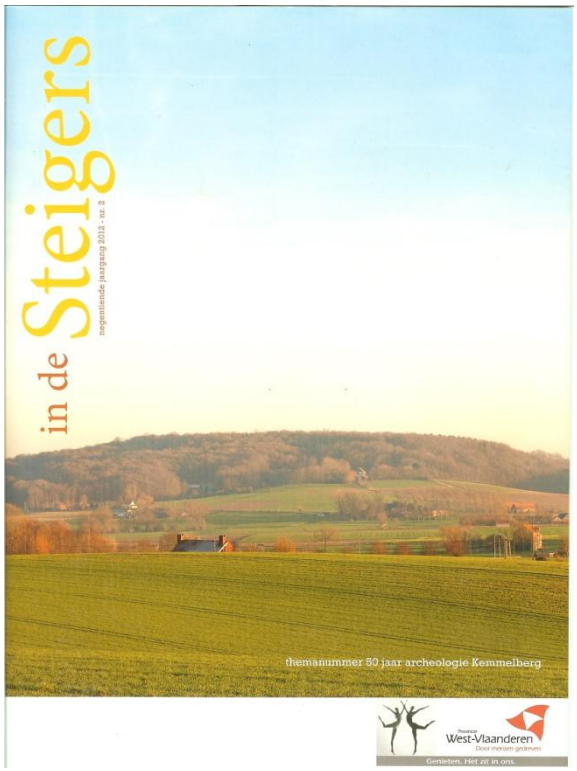

19de jaargang 2012 nr 2 themanummer 50 jaar archeologie Kemmelberg

Pertry, G.: Gedeputeerde voor cultuur, Voorwoord, 39.

Dalle, S. & Putman J.L. & Soenen, M.: *Een landschap met een verleden:* 40-47.

Dalle, S.: *Visueel ruimtelijke analyse van de Kemmelberg,* 48-51.

De Smedt, C. & Putman J.L. & Soenen, M.: *Een halve eeuw levenswerk*…, 52-59.

Dalle, S. & Putman J.L. & Soenen, M.: *De Kemmelbergvondsten,* 60-86.

NUMISMATICA BRUGGE EN HET VRIJE
Maandblad voor Numismatiek 22ste jaargang

nr 7 oktober 2012

X.: *In memoriam Jackie De Wilde* (Gent 1942-Mariakerke 2012),199.

Schutyser, E.: *Woordje van de voorzitter,* 200.

Stroobants, F. *Lokale brons muntslag in de regio Pisidia en Pamphilia tijdens de 3de eeuw na Chr. deel 1*, 201-209.

Schutyser, E.: *Munten gevonden in het Beverhoutshof of Blauw Kasteel of te Moerbrugge (Oostkamp deel 3),* 144-150.

Vincke, A.: *François Jean Dehondt, een Brugse medailleur (5),*153-159.

X.: *Veiling onder de leden,* 161-164.

nr.8 november 2012

Schutyser, E.: *Woordje van de voorzitter,* 227.

X.: *Terugblik op onze ledenviering,* 228-232.

Stoobants, F. *Lokale brons muntslag in de regio Pisidia en Pamphilia tijdens de 3de eeuw na Chr. deel 2,* 233-239.

Schutyser, E.: *Munten gevonden in het Beverhoutshof of Blauw Kasteel te Moerbrugge (deel 4),* 240-245.

X.: *Veiling onder de leden nr 198,* 246.

PIJPELOGISCHE KRING NEDERLAND
Kwartaalblad voor de pijpenverzamelaar en onderzoeker
www.tabakspijp.nl info@tabakspijp.nl
jaargang 35, nr 138, oktober 2012

Van Oostveen, J.: *De koningspijp van Venlo,* 2555-2557.

Kleijweg, A.: *Hoe kwam de Delftse pijpenmaker Thomas Bael aan zijn wereldkloot?*, 2558-2561.

Stam, R.: *Erotische pijpen vertellen ook een verhaal,* 2562-2565.

Smiesing, P.: *Een opmerkelijk dubbelmerk,* 2566-2568.

De gekroonde vis (18de eeuw B), 2566-2568.

Faas, K.: *Het hielmerk staat op tafel,* 2569-2570.

De Haan, A.: *Pijpenspeurneus (2) " Een onbekend merk herkend",* 2571-22-2573.

Lamboo, R.: *Roermondse sigarenfabrieken: " De gebroeders Jacobs". (deel 2),* 2574-2581.

Rutten, M. & Stam, R.: Literatuursignalementen, 2582.

Het verhaal van de mens

Wie zijn we? Waar komen we vandaan? Het prachtige boek *Het verhaal van de mens* biedt antwoorden!

Het verhaal van de mens gaat over u. Over onze voorouders. Over onze ontwikkeling. Schrijfster dr. Alice Roberts is er op een fantastische manier in geslaagd om onze lange geschiedenis – van de eerste organismen tot de moderne mens – in kaart te brengen. Ze heeft zich overduidelijk laten leiden door het motto 'een beeld zegt meer dan 1000 woorden', want beeldmateriaal hoeft in het boek absoluut niet om voorrang te vechten. Het krijgt het gewoon. Met de mooiste reconstructies van mensachtigen, foto's van opgravingen en prachtige infographics. Het zou ons niet verbazen als *Het verhaal van de mens* zomaar het mooiste wetenschappelijke boek van 2012 gaat worden.

Opgravingen

Misschien denkt u de geschiedenis van de mens al aardig te kennen. Toch bevat het boek ongetwijfeld nog wel wat nieuwe informatie. Zo krijgt u een kijkje achter de schermen: hoe vinden opgravingen plaats? En hoe kan een fossiel ons meer vertellen over de tijd waarin het leefde? En hoe kan op basis van enkele botjes een gedetailleerde reconstructie worden gemaakt? Aan de hand van heel veel foto's legt Roberts het geduldig uit.

Onze voorouders

Apen en mensachtigen eisen hun plekje op onze stamboom op en worden daarna uitgebreid (en wederom met vele prachtige beelden) aan u voorgesteld. Fossiele resten die vaak al miljoenen jaren oud zijn, komen dankzij nauwgezette reconstructies tot leven. En aan de hand van grote tekeningen gunt Roberts ons een kijkje in het leven van de mensapen en mensachtigen. Wie zo door het boek heen bladert, krijgt niet alleen een goed beeld van al die mensachtigen op zichzelf, maar ook van de ontwikkeling die uiteindelijk leidde tot de moderne mens.

Verrassing

Sommige mensachtigen in het boek komen u ongetwijfeld bekend voor. De Neanderthaler bijvoorbeeld. En misschien de *Homo habilis* (letterlijk: handige mens), *Homo erectus* en de *Homo floresiensis* (een

kleine mensensoort op het eilandje Flores, Indonesië) ook wel. Maar u komt tussen al die voorouders ook nog genoeg verrassingen tegen.

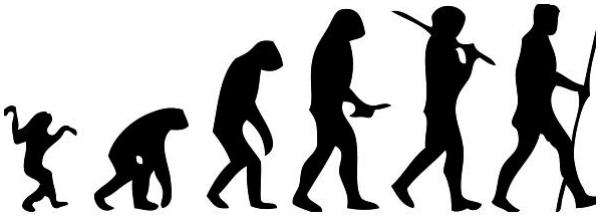

Het boek 'Het verhaal van de mens' is geschreven door dr. Alice Roberts. Ze is arts, osteoarcheoloog, antropoloog en anatoom. Ook presenteerde ze diverse programma's voor de BBC .

Kunst

Ook de ontwikkeling van de moderne mens speelt een belangrijk rol in het boek. Zo komt de reis uit Afrika aan bod net als gereedschappen, sieraden, tekeningen en bouwwerken die onze voorouders achterlieten. En ook de overstap van jagen en verzamelen op het boerenleven mag niet ontbreken. Het boek schetst zo een prachtig beeld van de vele stappen die onze soort doormaakte. Van de eerste stenen gereedschappen tot de machtige bouwwerken van de Egyptenaren.

Bijzonder

Op zo'n 243 pagina's geeft Roberts ons met zo'n 800 afbeeldingen, aangevuld met duidelijke teksten een verrassend compleet beeld van onze herkomst. Het is ook een indrukwekkend beeld. Want de ontwikkeling die onze soort in al die miljoenen jaren tijd heeft doorgemaakt is toch wel heel bijzonder.

Het verhaal van de mens - *Alice Roberts Ons verleden in woord en beeld* ISBN: 9789081768801, Uitgever: Lannoo, Hardcover 256 pagina's € 29,99.

H. Demiddele

Afrika: De bron van ons ontstaan

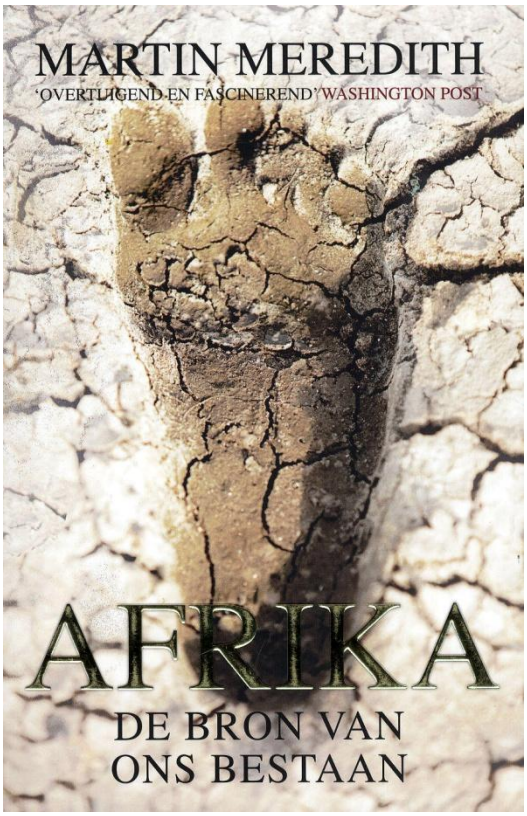

Miriam Grootscholten. Historicus en journalist Martin Meredith geeft een uiteenzetting van de zoektocht naar de oorsprong van de mens. Hij vertelt het verhaal van een handjevol geobsedeerde onderzoekers, in concurrentiestrijd met elkaar, gravend naar onze oudste voorouder. En die komt, zoals onomstotelijk wordt vastgesteld, uit Afrika.

De oorsprong van de mens

Als onderzoeker kun je je in Afrika bijvoorbeeld bezig houden met de vroegere koninkrijken, de animistische tradities of met de huidige politiek: het zijn altijd onderwerpen die in het heden of in het nabije verleden spelen. Een kleine groep wetenschappers doet echter onderzoek naar een heel ver verleden. Deze paleoantropologen graven letterlijk diep, op zoek naar een bot of een stuk schedel dat nieuwe informatie geeft over het ontstaan van de mens. Paleoantropologie is de studie van de fysieke en gedragskundige kenmerken van de prehistorische mens. Deze tak van wetenschap neemt een heel

eigen vocabulaire met zich mee, die gelukkig in een verklarende woordenlijst uitgelegd wordt. Welkom in de wereld van hominiden, paleomagnetische datering en Australopitecinen.

Afrika: de bron

De eerste die het scheppingsverhaal, zoals dat in de Bijbel staat beschreven, in twijfel trok, was Darwin. Wij stammen af van de apen, zo beweerde hij. De afgelopen honderd jaar hebben wetenschappers pogingen gedaan om die bewering concreet te maken. Welke apen, waar leefden die en wanneer waren het geen apen meer, maar mensen? Het leek er even op dat de oorsprong van de mens in Azië gezocht moest worden maar dit werd al gauw van de hand gewezen. Met stelligheid werd Afrika aangewezen als bron: het vroegste gebruik van techniek, de eerste sporen van taalvaardigheid en kunstzinnigheid ontstonden in Afrika. We praten dan over miljoenen jaren terug, terwijl de verspreiding van de mensen pas 60.000 jaar geleden plaatsvond. Hoe die exodus verliep is in het laatste hoofdstuk te lezen.
De meeste vondsten zijn gedaan in het zuidoosten van Afrika. Aan de vorm van de opgegraven botten kon men zien of ze van een tweevoetig wezen waren. Het rechtop lopen ging niet van de ene op de andere dag: onze voorouders klommen nog lang in bomen om nesten te bouwen. Het is fascinerend te lezen hoe door nieuwe vondsten het beeld verschijnt van de Homo; het rechtop lopen ging steeds beter en dat ging ten koste van het in bomen klimmen. Dat hieruit de moderne mens ontstaan is heeft te maken met klimaatveranderingen en met concurrentie, zowel binnen de soort als tussen de soorten.

De mensen achter de wetenschap
Martin Meredith beschrijft de Leaky's, Johanson, White en andere onderzoekers levendig. Niet zelden was er sprake van onbuigzame karakters die tot botsingen leidden. De concurrentie tussen de onderzoekers was groot evenals het fanatisme en de ambitie, wat uiteindelijk leidde tot de zogeheten Battle of the Bones, de Bottenoorlog. Meredith geeft ook een prachtige filmische beschrijving van hoe de onderzoekers aan het werk zijn in de verzengende hitte, weken-maandenlang speurend tot, hoera!: `Johanson zag en stuk bot van een arm uit de helling van een klein ravijn steken. Het leek aanvankelijk het bot van een aap, maar miste de kenmerkende opstaande rand. Het blijkt een hominide: `We vergaten de hitte, Tom Gray en ik schreeuwden en omhelsden elkaar en dansten als dwaze Engelsen in de middagzon'.' Veel pareltjes van zinnen in dit boek, die het haast onmogelijk maken om op een volgende reis niet een middagje te gaan speuren. Zelf paleoantropoloog worden. Na dit boek wil je dat.

Afrika: De bron van ons ontstaan - Martin. Meredith, ISBN 9789059777798, Uitgever Omniboek, 2012, Paperback 230 pagina's € 19,95.

H.Demiddele

De Tapijten van Zeeland

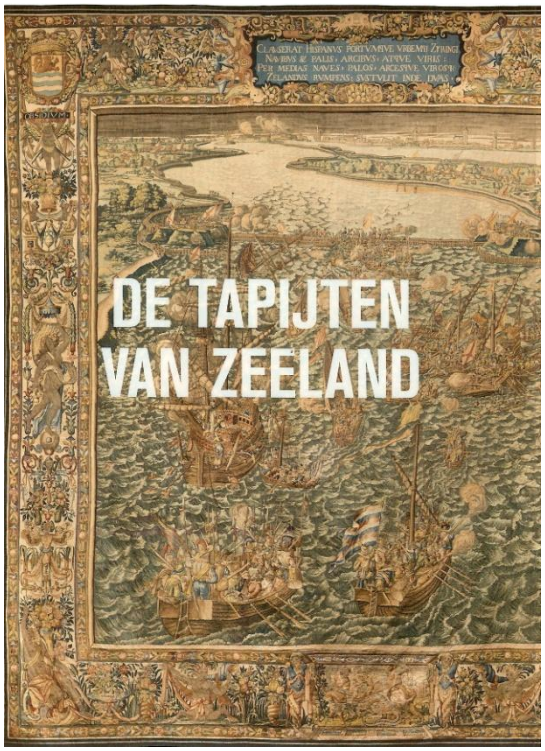

De serie tapijten van Zeeland behoort tot het meest belangrijke erfgoed van Nederland.
Besteld tussen 1593 en 1602 door de Staten van Zeeland, toont zij de felle gevechten op

het Zeeuwse water in de beginfase van de Tachtigjarige Oorlog. De serie is een artistiek meesterwerk en een uniek voorbeeld van vroege propaganda. Daarnaast geeft ze met bollende zeilen, vechtende soldaten, kleurige vlaggen, prachtige stadssilhouetten, verdronkenen en zelfs zeedieren een uitzonderlijk verslag van oorlogsvoering op het water in de 16de eeuw.

Deze gids bevat een beknopte geschiedenis van de gevechten en de vervaardiging en de receptie van de tapijten door de eeuwen heen. Daarbij biedt ze toelichting op een rijke verscheidenheid aan details die de bezoeker bij de wandtapijten kan bekijken.

Uitgave Zeeuws Museum Middelburg. 2007
Katie Heyning
Wandtapijtenboek €14,95

J. Goderis

DAVIDSFONDS Universiteit Vrije tijd

Najaar 2012

1. Ieper

Van Rome tot Lissabon: 60 jaar Europese integratie
Prof. Laurent Van Depoele, KU Leuven
di. 20 en 27 nov. en 4 en 11 dec. van 14 tot 16u.
CC Het Perron, Fochlaan 1, naast het station

2. Knokke-Heist

Lodewijk XIV en de Lage Landen.
De Zuidelijke Nederlanden als slagveld van Europa.
Prof Etienne Rooms, gaf les aan de Koninklijke Militaire School Brussel
ma. 22 okt. en 5,12, 19 en 26 nov. van 14 tot 16u
CC Scharpoord Meerlaan 32 prijs €59 – €53 (met Davidsfonds Cultuurkaart)
Info: 050/51.49.36 Katrien De Smet of 016/310.670 Universiteit Vrije Tijd

3. Tielt

De strijd om het juiste geloof. Katharen en andere ketters in de middeleeuwen
Prof. Raphaël De Keyser, KU Leuven
di. 27 nov., 4, 11 en 18 dec. van 14 tot 16.30u
Hotel Shamrock, Euromarktlaan 24. prijs €59 e53 (met Davidsfonds Cultuurkaart)
Info: 051/40.02.49 Alfonsine Van Looveren of 016/310.670

4. Torhout

België en zijn koningen. De macht en de invloed van de monarchie.
Prof. Marc Van den Wijngaert. HU Brussel en KU Leuven
Woe. 7, 14, 21 en 28 nov. van 13.30 tot 16u
CC De Brouckere, Aartrijkestraat 6
Info: 050/21.38.58 Daniel Vanhoutte of 016/310.670

Davidsfonds herdenkt uitgebreid Wereldoorlog I

- Tal van boekprojecten op stapel, van fotoboeken over jeugdliteratuur tot unieke ooggetuigenverslagen
- Drie grote evenementen in teken van oorlog: Nacht van de Geschiedenis, Junior Journalist, Zomerzoektocht
- Ook specifieke cursussen, cursusdagen en cultuurreizen naar aanleiding van eeuwherdenking

Het Davidsfonds heeft al jaren expertise in boeken en projecten rond de Eerste en ook de Tweede Wereldoorlog. Naar aanleiding van de 100ste herdenking van het begin van WOI bundelt de Davidsfonds-groep de krachten om een diepgaand aanbod uit te werken. Boeken, cursussen, evenementen en cultuurreizen samen bieden een unieke blik op een van de somberste maar tegelijk meest ingrijpende pagina's van onze geschiedenis.

Postkaart groet

Super zonnige groeten uit Hotel Eugenia Victoria. Avda. de Gran Canaria. Reuze groot maar fijn hotel. Tof gezelschap. Wat wil je nog meer? Veel natuur, minder cultuur.

Jos & Hilde Barbier-Vandenberghe

Vzw Lithos – Harelbeke: 25ste Mineralen – en Fossielenbeurs (Grootste Beurs in België?)

Traditioneel wordt het werkjaar van de vzw Lithos–Harelbeke afgesloten met een groots opgezette mineralen- en fossielenbeurs die doorgaat op zondag 2 december 2012 van 10 u tot 17 u in het cultureel centrum " Het Spoor " te Harelbeke, Eilandstraat 6 . Naast de 300 meter tentoonstelling in de drie zalen zijn er tal van nevenactiviteiten in verband met mineralen en fossielen. Zoals steeds is de inkom vrij en wordt geen standgeld gevraagd. Onze beurs biedt uitsluitend mineralen en fossielen in hun natuurlijk voorkomen aan en kan daarom terecht beschouwd worden als de grootste beurs van België in dit genre.

Lithos-Harelbeke vzw wil geen zuiver commerciële beurs inrichten maar een ontmoetingplaats zijn voor amateurs en geïnteresseerd publiek. Daarom wordt veel ruimte toebedeeld aan amateur standhouders, wordt de ruilactiviteit sterk gepromoot, wordt er gelegenheid gegeven om aan zeer democratische prijzen stenen te verwerven en wordt door de leden deskundige uitleg verschaft.

Dit jaar verlenen de edelsteenspecialisten van de Antwerpse Academie voor Mineralogie opnieuw hun medewerking. Met hun expertise kunnen ze je haarfijn vertellen of het steentje in je ring of juweel een echte edelsteen is. Alle bezoekers kunnen gratis zo'n expertise laten doen. Extra aandacht gaat naar de jeugdige bezoekers die actief in het beursgebeuren betrokken worden.

Beursinfo: 0474/758549
website: www.lithos-harelbeke.org
email: info@lithos.harelbeke

Voor de zevende keer werd het atelier van Maria & Jozef in de Bergeikenstraat in Rumbeke open gezet. Zonder onderbreking namen we deel sedert 2005.

Aansluitend bij het jaarthema van OMD werkten we wat rond “Muziek en keramiek”. Trommels, bolratels, regenmakers, keramische fluiten (ocarina’s) werden gedemonstreerd en sporadisch ook door enkele bezoekers bespeeld.

Er werden reisfoto’s getoond van muzikale elementen vanaf de prehistorie, over de middeleeuwen, o.m. musicerende engelen uit Bourgondische Romaanse kerken of uit de gotiek van de kathedraal van Reims. Zo werd aan de bezoekers duidelijk gemaakt hoe deze foto’s inspiratiebron kunnen vormen voor het vervaardigen van keramiek: concreet hier, een harp opgebouwd in chamotteklei, dunne breinaalden uit grootmoeders tijd fungeren als snaren.

In heel West-Vlaanderen, maar ook in Noord - Frankrijk, zetten kunstenaars uit de meest diverse disciplines de deuren van hun ateliers open voor het publiek. Deze open - atelier dagen bij ons en ook in de Nord en de Pas de Calais worden ieder jaar georganiseerd in de twee helft van oktober.
Wij beperkten onze deelname in de Bergeikenstraat tot zondag 21 oktober van 14 t/m 18u.

In tegenstelling met voorgaande jaren richtten we onze uitnodigingen eerder op de directe omgeving van onze buurt, met als gevolg dat we tussen de 35 bezoekers veel meer naaste buren telden dan voorheen.
De provincie zorgde naar goede gewoonte voor de nodige feedback met folders, affiches, uitnodigingskaarten, wegwijzers en infobrochures. 1460 kunstenaars uit de hele provincie namen deel aan dit evenement. Dit zijn 185 kunstenaars meer dan vorig jaar.

Onze bezoekers informeerden o.m. naar de gebruikte kleisoorten, keramische technieken, opbouw van aardewerk, ovens en baktechnieken, gebruik van oxides, kleislibben (engobes) en glazuren.
Onze gemeende dank aan de vele belangstellenden. “Gluren bij kunstminnende buren” klonk het. Sommigen kwamen voor de eerste keer. Anderen zien we jaarlijks terug. Daarom zorgen we telkens voor een vernieuwend programma.

Hierbij hebben we niet de minste commerciële bedoelingen. Als gepensioneerden uit het onderwijs en gediplomeerden van het Hoger Secundair Kunstonderwijs van de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten te Roeselare (SASK) willen we enkel tonen wat we deden in vrije tijd.

We kregen ook bezoekers over de vloer die speciaal kwamen om info betreffende erfgoed en archeologie of voor determinatie en datering van eenvoudige vondstmeldingen.
Kortom, alweer een geslaagd evenement, zowel vanuit oogpunt van belangstelling als van organisatie.

Jozef Goderis

V.O.B.O.W. -WAR EXCURSIE NAAR JUBELPARKMUSEUM BRUSSEL – MEROVINGERS EN CYPRUS

Wanneer

Zondag 10 februari 2013

Onze planning

10u15-10u30: Verzamelen aan de ingang van het Jubelparkmuseum te Brussel. Iedereen kan dus zelf beslissen hoe ze naar Brussel trekken (Trein, auto, carpoolen, …). Wie van uit het station van Roeselare mee wil, gelieve Jozef Goderis te verwittigen, voor afspraak voor een gezamenlijk vertrekuur.

10u30-12u: Bezoek met rondleiding aan de **collectie Merovingers**. Curator van het museum Alexander De Poorter verzorgt de rondleiding door haar collectie.

12u-14u30: Voor het middagmaal werd voldoende tijd uitgetrokken en is te bepalen op eigen initiatief. In de buurt van het Jubelparkmuseum zijn op zondag verschillende eetgelegenheden, vooral rond metrostation Merode of gewoon in het museum.

14u30-16u00: Bezoek aan de tijdelijke tentoonstelling *Eeuwenoud Cyprus – Wisselwerking van Culturen*. Gids is assyrioloog en archeoloog Hendrik Hameeuw.

Kostprijs

Inbegrepen zijn de gidsen en de toegang

Mogen wij u vragen € 10 per persoon over te schrijven vóór 1 februari 2013 op V.O.B.o.W. rekening BE22 466-9167991-47, (BIC KREDBEBB) Nieuwpoortstraat 18, 8500 Kortrijk met melding excursie Jubelparkmuseum. Die overschrijving geldt als inschrijving.

De eerste 25 ingeschrevenen kunnen mee.

Voor de Raad van bestuur van de V.O.B.o.W.
Jozef Goderis & Jos Vanackere

Hernieuwing van het lidgeld of abonnement op de West-Vlaamse Archeokrant 2013

Wie betaalt vóór 1 februari 2013 ontvangt de nieuwe lidkaart in het eerste nummer van 2013.

Wens je verder info over archeologie in Roeselare, West-Vlaanderen en ver daarbuiten? Schrijf dan dadelijk over op onze V.O.B.o.W. rekening BE22 466-9167991-47 (BIC KREDBEBB) met melding ofwel *vast lid 2013* of *gewoon lid 2013* of *abonnee 2013*.

€ 26: vast lid

- ontvangt het West-Vlaamse Archeologica jaarboek,
- abonnement op de West-Vlaamse Archeokrant 2013, nrs. 77 t/m 80,
- uitnodiging op de jaarvergadering,
- ontvangt de V.O.B.o.W-lidkaart

€21: gewoon lid

- ontvangt het West-Vlaamse Archeologica jaarboek,
- abonnement op de West-Vlaamse Archeokrant 2013, nrs. 77 t/m 80,
- ontvangt de V.O.B.o.W-lidkaart

€12: Abonnement WAK

- abonnement op de West-Vlaamse Archeokrant 2013, nrs. 77 t/m 80,

Dank om je stiptheid, zodat we onze publicaties zonder onderbreking of vertraging kunnen toesturen.

ACTIVITEITENKALENDER V.O.B.O.W.- WAR VOORJAAR 2013

***

vanaf halfweg januari 2013
Tentoonstelling:
Mammoet en consoorten
Geo-archeologische tentoonstelling met
vondsten uit de kleigroeve Dumoulin-Bricks te Oekene
(eigenaar Luc Vandermersch)
Tentoonstelling in de Dienst Cultuur, Zuidstraat 3, Roeselare
enkel toegankelijk
tijdens de kantooruren.

***

***

zondag 10 februari 2013
V.O.B.o.W. excursie naar het Jubelparkmuseum te Brussel.
Voormiddag:
10u30: rondleiding door dr. archeologe Alexandra De Poorter
De Merovingers in België
Namiddag:
14u30: rondleiding door Assyrioloog Hendrik Hameeuw
Eeuwenoud Cyprus
Lees in dit nummer WAK 76: p 222.

***

***

zaterdag 23 maart 2013
9u30: Algemene vergadering van V.O.B.o.W. (voor de vaste leden)
met nadien om
10u00: lezing over de *Gallo-Romeinse vicus van Harelbeke*
Roeselare conferentiezaal van het stadhuis.
Gratis toegang.
Lees in dit nummer WAK 76 p 176-178.

***

Kijk ook even op www.vobow.be.
Sommige activiteiten kan je daar bekijken met illustraties in kleur.

AANKONDIGING

32ste Prehistorie dag - Brugge 2012

De volgende jaarlijkse bijeenkomst van de **Contactgroep "Prehistorie"** zal dit keer plaatsvinden in **Brugge** op **zaterdag 8 december 2012**. Bieke Hillewaert en de archeologen van Raakvlak, de Stad Brugge en Hans Vandendriessche, project-archeoloog bij Onroerend Erfgoed, nodigen jullie dit jaar uit om de 32ste Prehistorische contactdag bij te wonen, die in de "Hendrick Pickery" zaal van de Brugse Hallen zal plaatsvinden (Belfort/Hallengebouw, Markt 7, 8000 Brugge).

De gastsprekers die we jullie dit jaar kunnen voorstellen zijn in de eerste plaats, Andreas Maier (Institut für Ur- und Frühgeschichte, Universität zu Köln, DE), die ons een presentatie getiteld "Regional diversity and chronological variability during the Central European Magdalenian" zal brengen. De daaropvolgende presentaties zullen het steentijdonderzoek uitgevoerd in het kader van het enorm grootschalige "Canal Seine-Nord Europe" project behandelen. Met name Marc Talon en Gilles Prilaux (Inrap, FR) zullen een algemeen beeld schetsen: "Le programme archéologique du canal Seine-Nord Europe: une opportunité hors normes pour l'étude de la Préhistoire dans le nord de la France". Pascal Depaepe (Inrap, FR) en Françoise Bostyn (Inrap, FR) zullen daarna respectievelijk in hun voetsporen treden met toelichtingen betreffende: "Le peuplement des hautes latitudes au Paléolithiques ancien et moyen : réalités archéologiques ou biais taphonomiques ?" en "Les enceintes du Néolithique moyen chasséen de Villers-Carbonnel (Somme)"…

Deelname

Vóór dinsdag 27 november 2012 ingevuld terug te sturen via e-mail Ivan.Jadin@naturalsciences.be of met de post naar de heer Ivan Jadin, KBIN, Contactgroep Prehistorie-Secretariaat, Vautierstraat 29, 1000 Brussel of per fax op het nummer 02 627 41 13.

Juffrouw / Mevrouw / De heer:
Adres werk:
Tel. en/of fax werk:
Privé-adres:
Privé tel. en/of fax:
e-mail:

Vermelding: "zal deelnemen aan de *Dag van de Prehistorie Brugge* op zaterdag 08.12.2012"

Deelname aan de *Dag* kost ten hoogste 10 €, op voorhand te storten op rekening 068-2200486-68 (IBAN: BE82 0682 2004 8668; BIC: GKCCBEBB) van de SPB (met de vermelding "PAF Bruges 2012").

SOLIVER
SAFETY GLASS

ALLE GLASWERKEN

Dubbel glas "Solitherm®"
Getemperd glas "Soliver®"
Gelaagd glas "Dupliver®"
Inbraakwerend glas
Kogelwerend glas
Glazen deuren

Groene Herderstraat 18
8800 Roeselare – Rumbeke
Tel. (051) 26.85.00 – Fax (051)20.01.14
e-mail : admin@soliver.be - web-site : www.soliver.be

Showroom
Zonnebloemstraat 25 – 8800 Roeselare
Open woensdagnamiddag en zaterdagvoormiddag en op afspraak

Geert Vercruysse

in Vincenthove te Roeselare

Steunt de WAR en de WAK

De WAR werkt en
in de WAK lees je

ROESELARE
IS 'R VOOR JOU

TUINEN HEDERA
Vinckier Jean-Claude
Meenseheirweg 204
8800 Roeselare
tel./fax: 051 22 37 26
gsm/ 0475 53 10 02

EIGEN ONTWERP
AANLEG VAN TUINEN EN VIJVERS
OPRITTEN EN TERRASSEN
DAKTERRASSEN EN
TUINVERLICHTING
ALLE ONDERHOUD EN
SNOEIWERK

Marktplein 19, 8750 Zwevezele
Tel. 051/ 61 10 37
Fax. 051/ 61 31 86
C.B.F.A 47862

Barbier & Gryspeert

ZELFSTANDIGE AGENTEN ING BELGIË
MAKELAARS IN VERZEKERINGEN

e-mail: info@bg-verzekeringen.be

ING

Frederik Demeyere
Akkerstraat 25 A
8830 Hooglede
0486 95 41 37

info@curaprojecten.be
www.curaprojecten.be

cura
advies- en steunpunt
bij erfgoedprojecten